

A MAGYAR SZOCIALISTÁK ÁLLÁSFOGLALÁSA KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁRÓL

*Az MSZP Közép- és Kelet-európai Tagozatának munkaanyaga
Készítette és az MSZP parlamenti képviselői, a pártelnökség tagjai, valamint
független szakértők észrevételei alapján átdolgozta: Tabajdi Csaba*

A KISEBBSÉGI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE *(Szakértői tervezet) 1991*

Kiadja a Magyar Szocialista Párt Országos Központja

*„A kisebbségi jogok európai egyezményé”-t írta: Szalayné dr. Sándor Erzsébet
Megjelent a Szociáldemokrata Alternativa kiadvány 1991/3 számában*

A magyar szocialisták megítélése szerint a térségben bekövetkezett és folyamatban levő változások szükségessé teszik Közép- és Kelet-Európával kapcsolatos álláspontjuk komplex, programszerű megfogalmazását. A dokumentum szerkezete:

A) Elvi Nyilatkozat

- I. Az „új” Közép-Európa fogalma, s a térség előtt álló modernizációs kihívások
- II. Az új típusú közép- és kelet-európai együttműködés feltételei és irányai
- III. Magyarország, illetve a közép- és kelet-európai országok gazdasági együttműködésének irányai
- IV. A társadalmi modernizáció, a demokratizálás és a nemzeti kérdés összefüggése: a nemzetreform szükségessége
- V. A közép- és kelet-európai nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak szavatolása
- VI. A szocialisták törekvései a határon túli magyarság jogvédelméért

B) Közép- és Kelet-európai Tagozat: tevékenységünk kerete és eszköze

C) Akcióterv az új Közép- és Kelet-Európáért

A) ELVI NYILATKOZAT

I. Az „új” Közép-Európa fogalma, s a térség előtt álló történelmi kihívások

1. Az „új” Közép-Európa értelmezése

Közép-Európa földrészünk történelmileg sajátos utat bejárt térsége, az európai fejlődés élén haladó központnak, a Nyugatnak peremzónája, ahol nem alakult ki egy önmagát évszázadokon át szervesen alulról építeni képes társadalmi modell. A különböző történelmi korszakokban a térség földrajzilag eltérő területeket foglalt magába.

Közép-Európa a társadalmi-gazdasági szerkezetek, a piacgazdaság és a polgárosodás felemás volta, a demokratikus intézmények féloldalassága, illetve hiánya, a nemzetfejlődések megkésettsége és torzulásai, vagyis a történelmi mélyfolyamatok hasonlóságában létezik csupán. A közös szükségletek, a közös érdekek, a közös kényszerek sohasem váltak a szükségletek, az érdekek és a kényszerek közösségévé. Nem alakult ki a térségben az összetartozás és a szolidaritás érzése, nem jött létre közép-európai tudat. Ily módon nem vált, nem is válhatott a kevesek által felismert sorsközösségből érdemi együttműködés, s még kevésbé integráció. Az együttműködést akadályozták a térség országai közötti függőségek, szembenállások, valamint az is, hogy ezek az államok alapvetően eltérő hatalmakhoz orientálódtak. Jóllehet Közép-Európa, mint történelmi kultúra, összefüggő egész, de politikai, szervezeti és szolidaritási egységet soha-sem alkotott.

A jelenlegi történelmi szakaszban Közép-Európához azok a poszt-kommunizmusból a polgári demokráciába áttérő, az európai centrumhoz csatlakozni, illetve „felzárkózni” kívánó országok tartoznak, amelyek a földrész közepén helyezkednek el, délről észak felé haladva Szlovéniától a Baltikummal bezárólag. E térségen belül is elkülöníthető a Magyarország, Csehország és Lengyelország alkotta „kis-Közép-Európa”, illetve ezen államokon kívül a fent említett országok együttese, a „nagy Közép-Európa”. A más történelmi kultúra okán – a modernizációs és a demokratizálódási feladatok azonossága ellenére – a Szovjetunió európai utód-államai és a balkáni országok képezik Kelet-Európát, mint önálló régiót. Ez a megkülönböztetés történelmi jellegű. Az elmúlt negyven, illetve hetven év Közép- és Kelet-Európa között számos hasonlóságot teremtett, továbbá a két térség a külpolitika szintjén jelenleg sok tekintetben hasonló kezelést igényel. A fejlődés feltételeit, távlatait illetően azonban

Keletről Nyugatra Európa közepén

változatlanul érvényesül az a gazdasági, politikai, civilizációs különbség, amely az eltérő valóslási, politikai kultúra, a piacosodás és polgárosodás különbségei folytán hosszú évszázadok során alakult ki.

A posztkommunizmusból a polgári demokráciába, a piacnélküliségből a piacgazdaságba való áttérés sok tekintetben megköveteli Közép-Európa és Kelet-Európa együttes kezelését, de megfelelő megkülönböztetését is. Napjainkban Közép-Európa szolidaritása és összefogása kevesek – köztük a magyar szocialisták – szándéka és sokak fel nem ismert szükséglete.

2. Közép- és Kelet-Európa történelmileg példa nélküli modernizációs kihívása

A két térség országainak az emberiség történelmében eddig be nem járt társadalmi modernizációs utat kell követniük. A piacnélküliségből, illetve a kvázi piacból a piacgazdaságba, a kemény vagy puha diktatúrákból a polgári demokráciába való átmenetet, továbbá egy mély és általános válság kezelését és a gazdaság, a társadalom, a kultúra modernizációját egyidejűleg kell végrehajtaniuk. Ehhez rendelkezésükre állnak ugyan nyugati gazdasági és társadalmi technikák, minták, de azok más úton, hosszas és szerves fejlődés nyomán és eltérő történelmi feltételek közepette alakultak ki, ezért ezek csak megfelelő mérlegelés után alkalmazhatók. Közép- és Kelet-Európa számára sem lehetséges a különböző fejlettségi-minőségi szintek átugrása, de e térségek társadalmi modernizációjában figyelembe lehet és kell is venni a magasabb modernizációs szintek tanulságait, illetve a perifériális helyzetből felzárkózott országok – pl. Finnország, Spanyolország, Japán – tapasztalatait. Sajátos körülmény, hogy a két térségnek nemcsak az elmúlt évtizedek zsákutcába vezető sztálini poszt-sztálini modernizációs kísérletének kudarcából, hanem a peremzóna történelmi fejlődésének évszázados fáziskéséséből fakadó lemaradásait is be kell hoznia. A valójában egészen sosem kifejlett piac, az igazán sosem teljesen végbement polgárosodás, a ténylegesen sosem kifejlett demokrácia történelmi adottságaiból kell létrejönnie valódi modern piacgazdaságnak és demokratikus társadalomnak. Mindezt ezek az országok – amire történetükben ritkán és csak rövid időszakokra akadt példa – sajátos nemzetközi helyzetben, a külső hatalmi tényezők meghatározó befolyása nélkül tehetik és kell megtenniük.

3. A társadalmi modernizáció szociáldemokrata változatának szükségessége

A két térség objektív adottságai – a válságkezelés szükségessége, s az új politikai elitek konzervatív, illetve liberális túlsúlya, a baloldal, a szociáldemokrata erőik marginális helyzete – következtében a közép és kelet-európai társadalmi modernizáció megvalósítási módjának jelenleg szinte kizárólag vagy konzervatív, vagy liberális, vagy polgári radikális változata jelenik meg, jóllehet ezek gazdasági téren nem mutatnak lényeges különbséget. A modernizáció terheit döntően a munkavállalók viselik, miközben kimaradnak a tulajdonlásból, a privatizációból a szociális kérdések pedig annál is erősebben háttérbe szorulnak, mint ahogyan azt a gazdasági kényszerek ténylegesen indokolhatnák. Közép és Kelet-Európa mo-

modernizációs törekvéseinek a szocialisták megítélése szerint éppen az a legfőbb problémája, hogy a munkavállalók kimaradnak a gazdasági hatalom újraelosztásából, ily módon hosszú távon növekedhet kiszolgáltatottságuk, s ez olyan jelenség, amely ellen a szociáldemokrácia mindig is határozottan fellépett. A vázolt helyzetből következik, hogy e két térségben a válságkezelésnek objektíve nem lehetséges szociáldemokrata, illetve baloldali megoldása. Mindez mégsem elégséges magyarázat arra, hogy még elméleti síkon sem történt kísérlet a társadalmi modernizáció szociáldemokrata, baloldali változatának kimunkálására. Az egész európai szociáldemokrata eszmekör vonzereje szempontjából beláthatatlan hatása lesz annak, ha Közép- és Kelet-Európában a modernizáció megvalósítása, a tulajdonszerkezet, a politikai intézmények kialakítása mindenütt kizárólag kereszténydemokrata-konzervatív, illetve liberális-neokonzervatív alapon megy végbe, mivel ez hosszú időre eldönti a hatalmi viszonyokat.

Megítélésünk szerint leegyszerűsítő az a felfogás, hogy a szociáldemokrácia a munkavállalói racionalitás jegyében alapvetően a szociálpolitikában, az újraelosztásban eredményes, de nem képes a termelés megszervezésére, fellendítésére. Erre számos ellenpélda említhető: elegendő a spanyolországi modernizációs modellre utalni. A társadalmi modernizációs program szociáldemokrata alternatívájának kidolgozására a megrendült közép és kelet-európai baloldali erők önmagukban nem képesek, a Szocialista Internacionálé viszont eddig alig nyújtott szellemi, politikai és gazdasági támogatást. A két térség egészének jövőjére jelentős hatással lesz a közép és keleteurópai szociáldemokrata modernizációs modell variáns léte avagy hiánya. Közép- és Kelet-Európa történelmi adottságai következtében, e térségeknek mindenképpen sajátos modernizációs modellre van szükségük.

4. A magyarországi modernizáció külső alapfeltétele: egyaránt fontos, de eltérő funkciójú viszony Nyugat, valamint Közép- és Kelet-Európával

Véleményünk szerint a magyarországi társadalmi modernizáció külső feltételrendszerében egyaránt fontos, de eltérő funkciója van a Nyugattal (Nyugat-Európával, az USA-val, Japánnal) valamint a Közép- és Kelet-Európával kialakítandó szerves viszonyoknak. Magyarország, de egész Közép, illetve Kelet-Európa számára is a Nyugattal folytatott együttműködés, különösen a társult, illetve teljes jogú tagságon alapuló integrálódás az Európai Közösségekhez a társadalmi-gazdasági modernizáció megvalósításának és a demokrácia erősítésének motorja, előrehúzó tényezője.

A belső modernizáció másik külső tényezője – s egyben a nyugat-európai integrálódás minimális feltétele is – a két térség stabilitása, ami a közép- és kelet-európai államközi viszonyok rendezettségével, a meglévő területi viták, nemzeti-etnikai konfliktusok kezelésével és megoldásával, a normális és építő középeurópai együttműködéssel érhető el. A két térségben megjelenő feszültségek kihatnak a többi ország stabilitására, a régió egészének nyugati megítélésére, a Nyugat kapcsolatfejlesztési készségének alakulására.

II. Az új típusú közép- és kelet-európai együttműködés feltételei és irányai

1. A közép- és kelet-európai tapasztalatcsere – a modernizáció eszköze

A történelemben újszerű modernizációs és demokratizálási feladat különösen égetővé teszi, hogy a közép- és kelet-európai országok ne csak Nyugatról hasznosítsanak gazdaság és társadalomszervezési megoldásokat, hanem rendszeresen tanulmányozzák a sajátos térségbeli törekvéseket, egymás tapasztalatait is, különös tekintettel a nyugati minták alkalmazásának regionális tanulságaira. Állandó fórumok létrehozására van szükség a stratégiai kérdésekről, a tulajdonlásról, az adósságkezelésről, az infláció megfékezéséről, a szociálpolitikáról, a munkanélküliség kezeléséről, a nemzeti-kisebbségi konfliktusok megoldásáról és más problémákról folytatandó tapasztalatcsere, kölcsönös tájékoztatás céljából. Közép- és Kelet-Európa társadalmi modernizációjának, az alkalmazkodási képesség kifejlesztésének egyik alapvető feltétele az ilyen irányú szellemi együttműködés. A közép- és kelet-európai tapasztalatcsere és a nyugati együttműködés hatékonyságát egyaránt növelné, ha nyugat-európai országok is részt vennének e tájékoztató fórumok munkájában.

2. Nemzeti érdekek megfogalmazása a térség egészének összefüggéseiben

Közép- és Kelet-Európában különösen nehéz elkülöníteni a nemzetállamok stabilitásigényét, amiként nem vezetnek célra a külön nemzetállami felzárkózási stratégiák sem: legalább néhány ország együttes erőfeszítésére, összefogására van szükség a nyugati integrálódáshoz. Felfogásunk szerint Közép- és Kelet-Európában a nemzetállami politizálás, a szuverenitás gyökeresen új felfogására van szükség. A jelenből az a tanulság vonható le, hogy az egyes államok akkor tudják valóban következetesen képviselni nemzeti érdekeiket, ha minél inkább képesek a térség egészében is gondolkodni.

Meggyőződésünk, hogy Magyarország nemzetközi tekintélyét a belső gazdasági fejlődésre és demokratizálódásra irányuló eredményes erőfeszítésein túl semmi sem növelheti úgy, mint a két térség országaival fenntartott kapcsolataiban tanúsított higgadt, megfontolt, szélsőségektől mentes, egyértelmű magatartás és folyamatos kezdeményezőkézség.

3. Átfogó gazdasági együttműködési programot a térség számára, az adósságválság kezelését!

Nyilvánvaló, hogy a két térség egyedül képtelen lesz kilábalni a gazdasági válságból, ha a fejlett világ nem munkál ki átfogó programot a fejlődés legfőbb akadályá, az adósságválság kezelésére, a gazdasági szerkezet átalakítására, a technikai fejlesztésre, az infrastrukturális elmaradottság felszámolására, a korszerű menedzseri ismeretek átadására. Az adósságcsapda olyan teher, amely elodázza a modernizációt, állandósítja a szociális feszültségeket, s ezáltal veszélyezteti az új demokráciákat, mert e régiókban a mozgósítható szűkös erőforrások döntő részét még hosszú évekig a törlesztésre kell fordítani. Figyelembe véve a nyugati bankoknak és befektetőknek e két térség stabilitása iránti igényét, a nyu-

gati kormányok garanciájával nagyvonalú megoldásokat kell keresni erre a problémára: pl. a privatizáció során elképzelhető az adósság tulajdonra történő „kicserélése”, illetve a nyugati kormányok felvásárolhatnák a magánbanki adósságokat vagy legalábbis azok egy részét. A nyugati politikai, üzleti körök és a közvélemény előtt világossá kell tenni, hogy nem egyszerűen segélyprogramról van szó, hiszen Közép- és Kelet-Európa talpra állítása a nyugat-európai gazdaság számára – a kölcsönös érdekek alapján – óriási értékesítési, beruházási, növekedési lehetőségeket kínál. A nemzetközi helyzet módot ad a fegyverkezési kiadások nagymértékű csökkentésére, s az így felszabaduló összegeket a fejlődésben elmaradt térségek, köztük Közép- és Kelet-Európa gazdasági talpra állítására lehetne fordítani.

Mindezek alapján megítélésünk szerint olyan összeurópai csúcserkeztet összeshívására lenne szükség az USA, Kanada és Japán bevonásával, amelyen megvitatnák Közép- és Kelet-Európa gazdasági válságkezelésének és modernizálásának átfogó programját, valamint kidolgoznának egy komplex, hosszú távú intézkedési csomagtervet. Ebbe a munkába be kell kapcsolódniuk a nyugat-európai szakszervezeteknek is, hogy a tőke korlátozása Közép- és Kelet-Európában az egységes európai normáknak megfelelően, a két térség munkavállalóinak érdekvédelmére alapuljon.

4. A nyugati együttműködésért folyó versenyfutás korlátozása

A jelenlegi helyzetben Közép- és Kelet-Európa országai egymással versenyezve alakítják ki a Nyugathoz történő felzárkózásra, a nyugati tőke, technika és technológia megszerzésére irányuló stratégiájukat. Azonos természetűek a gondjaik (tőkehiány, technikai lemaradás, eladósodottság), ezért a Nyugat is azonos módon kezeli őket. Mindez megkívánná, hogy közösen lépjenek fel, de a hasonlóságot gyakran elnyomja a versengés. A küzdelem szinte törvényszerűnek tekinthető, mivel a Nyugat az ígéreteken, a támogató retorikán kívül eddig kevés érdemi támogatást nyújtott e két térségnek. A források szűkössége, a nyugati részről tapasztalható kezelési mód a közép- és kelet-európai államok közötti versengést még tovább erősíti. (Ezt támasztja alá a Szovjetunió és Közép-Európa mesterséges szembeállítása és versenyztetése.) A nemzeti érdekek feladása nélkül e téren is hasznos lenne a közép- és kelet-európai államok közötti információcsere, a konzultáció erősítése, sőt, adott esetekben akár a koordináció is. Az utóbbi valóságos esélyeire mutat jó példát a kibontakozó magyar–lengyel–cseh–szlovák együttműködés, hiszen a nyugati politikai és gazdasági vezetők, az EK és más szervezetek alapjában véve együtt kezelik e három államot. Álláspontunk szerint a magyar külpolitikának különös súllyal kell mérlegelnie azokat az eseteket, amikor nemzeti érdekeinket csak regionális csomagtervben lehet és célszerű érvényre juttatnunk.

5. A közép- és kelet-európai együttműködésben sok kis lépés hozhat idővel fordulatot

A hasonló gazdasági szerkezetek és az azonos problémák, a régi két és sokoldalú együttműködési keretek széthullása, a nemzeti, területi és kisebbségi konfliktusok kezelési mechanizmusának hiánya miatt a két térség egymás közötti kapcsolataiban csak kis lépések

Keletről Nyugatra Európa közepén

megtételére, szerény eredmények elérésére van mód: nincs áttörést hozó recept. A következő években ezért számunkra a reális cél elsősorban a kapcsolatrendszer leépülésének ellensúlyozása, válságkezelő mechanizmusok kidolgozása lehet.

6. Gazdasági kapcsolatépítés és a nemzeti feszültségek oldása: csak párhuzamosan megoldható feladatok

A két térség gazdasági együttműködése – akár csak az egyéb területekre is kiterjedő kapcsolatépítés – elképzelhetetlen a nemzeti, etnikai kérdések rendezése, illetve a feszültségek, a bizalmatlanság enyhítése nélkül. Mindaddig, amíg ezekben az országokban súlyos nemzeti és etnikai konfliktusok jelentkeznek, amíg a hatalmi elit, sőt, a többségi lakosság a kisebbségek jogegyenlőségének igényét eleve területi fenyegetésnek tekinti, addig a gazdasági közeledéshez, a kereskedelem fejlesztéséhez szükséges bizalom minimuma is hiányozni fog. Ezért ma még a gazdasági együttműködés, a kereskedelem fejlődése csak igen korlátozottan csillapíthatja a nemzetek közötti konfliktusokat.

7. Közép- és Kelet-Európa: szoros együttműködés igen, integráció nem!

A közép- és kelet-európai együttműködés fő funkciója a térség modernizációjához szükséges stabilitás megteremtése, továbbá a válságkezelés és a modernizáció térségsajátos, (nem nyugati) tapasztalatainak cseréje. Ennél szorosabb politikai, szervezeti együttműködésre középtávon reálisan nincs esély, de szükség sem, miután a két térség valamennyi országa a Nyugat, az Európai Közösségek felé, s nem egymás irányába törekszik. Közép- és Kelet-Európa számára a cél az együttműködés minél szorosabbá tétele lehet, de kizárólag addig, amíg az nem akadályozza az egyes államok nyugati integrálódását. Közép-Európában nem adóttak a konföderációnak sem történeti, sem államszervezési, sem pedig pszichológiai feltételei. A térség „integrálódása” (pontosabban: „konföderációja”) csupán az összeurópai integráción belül kívánatos és lehetséges.

A közép- és kelet-európai együttműködés vázolt funkciója lényegesen módosul, ha a két térség néhány országát, Magyarországot, Cseh-Szlovákiát és Lengyelországot előbb veszik fel az Európai Közösségekbe. Ebben az esetben ez az országcsoport mint az EK alrégiója játszhat fontos szerepet Közép- és Kelet-Európa más országai irányában. A közép- és kelet-európai együttműködésre azonban – ha módosultan is – az EK-ba felvett államoknak is szükségük lesz, elsősorban biztonsági, stabilitási, humanitárius és kisebbségi területen, de gazdasági szempontból is.

8. Az új kapcsolatrendszer fokozatai

a) A közép- és kelet-európai két és sokoldalú együttműködésben három fokozat érvényesülhet: a konzultáció, a koordináció és az egységes fellépés. A két térségben jelenleg olyan fokú a bizalmatlanság, hogy a sokoldalú együttműködési formákat illetően a közel-

jövőben alapvetően csak konzultációkról lehet szó, koordinációról, illetve közös fellépésről csupán igen korlátozottan.

b) A Magyar Köztársaságnak a Párizsi Charta szellemében a két térség valamennyi régi és új államával új elveken alapuló államközi együttműködési szerződések aláírására kell törekednie.

c) A magyar külpolitikának rendkívül intenzív kétoldalú, konzultációs kapcsolatok kiépítését kell szorgalmaznia a két térségben; pontos, alapos információkkal kell rendelkeznie a régiók viszonyairól, s újszerű kezdeményezéseket kell tennie. A térség egészében gondolkodó és cselekvő magyar külpolitika ezáltal jelentősen növelheti az ország tekintélyét Nyugaton is.

d) Mivel Közép- és Kelet-Európában a kölcsönös biztonságnak belátható időn belül nem lesznek meg a sokoldalú szervezeti-intézményi keretei, ezért a kétoldalú kapcsolatok mindenirányú fejlesztésére van szükség. A katonai megállapodások Magyarország és a két térség biztonságának szükséges, de nem elégséges feltételét képezik.

e) Célszerűnek tartjuk sokoldalú regionális, szakmai – pénzügyi, biztonságpolitikai, környezetvédelmi és más – fórumok rendszeres megtartását konzultáció, tapasztalatcsere céljából, a Szovjetunió, illetve Jugoszlávia utódállamai képviselőinek bevonásával. Középtávon elengedhetetlennek tűnik egy folyamatosan működő konzultatív rendszer kiépítése, illetve válságmegelőző mechanizmusok, fórumok létrehozása Közép- és Kelet-Európában.

9. A közép- és kelet-európai kulturális – szellemi kapcsolatok

A széles értelemben vett nemzetközi kulturális érintkezés szellemi-civilizációs iránytűként hozzájárul más társadalmak modernizációs módszereinek megismeréséhez, az alkalmazkodóképesség kialakításához. Ezért – bár más más funkcióval – mind a nyugat-európai integrálódásnak, mind a közép- és kelet-európai együttműködési rendszer fejlesztésének egyik meghatározó eleme a tudományos, kulturális tájékozódás. A két térségnek egyidejűleg van szüksége hasznosítható tudományos, műszaki ismeretekre, technikai vívmányokra, csakúgy mint oktatási módszerekre, a viselkedés, a politikai kultúra pozitív külföldi tapasztalataira. Bár a szóban forgó országok közötti együttműködés kevés gazdasági társadalmi impulzust, ösztönzést nyújt az érintetteknek, súlyos hiba lenne, ha ezek az államok és társadalmak most az elmúlt évtizedekben kialakult összes kulturális kapcsolatok összességét elvetnék. A közép- és kelet-európai kulturális csere, szellemi érintkezés jelentős módon hozzájárulhat az örökölt bizalmatlanságok, az előítéletek leküzdéséhez, az erőltetett „internacionalista” barátkozás következtében felerősödött ellenérzések felszámolásához, a hosszú ideig mesterségesen elfojtott, évszázados sérelmek higgadt megvitatásához, s ezáltal a térség stabilitásának erősödéséhez, továbbá a modernizációs kísérletek tapasztalatainak már említett cseréjéhez. Ezért a két régió országai új elitjeinek és értelmiségének hathatós erőfeszítéseket kell tennie a széles értelemben vett kulturális kapcsolatok fejlesztésére, az e téren is érvényesülő piacosodás, kommercializálódás ellensúlyozására, egymás tényleges értékeinek bemutatására.

Keletről Nyugatra Európa közepén

A magyar szocialisták szorgalmazzák, hogy történelmi, kulturális, gazdasági, technikai és más vonatkozásokban készüljenek olyan tudományos munkák a két térség, különösen Közép-Európa összehasonlító elemzésére, amelyek valóságghűen bemutatják a kétoldalú kapcsolatokat, a párhuzamosságokat és a különbségeket. Szükség van a már meglévő, illetve jövőben feltárandó tudományos ismeretek széles körű terjesztésére, a tankönyvekben való megfelelő megjelenítésére. E hosszú távú és szívós munka teremtheti meg a közép-európai összetartozás-tudat szellemi alapjait.

III. Magyarország és a közép- illetve kelet-európai államok gazdasági együttműködésének irányai

1. A magyar-szovjet együttműködés visszaesésének megállítása

A magyar gazdaság egyik központi problémája a külgazdasági orientációváltás. A nyugat-európai országokkal folytatott együttműködés fejlődése mellett Magyarországnak jelentős érdeke fűződik ahhoz, hogy gazdasági kapcsolatait magyar-szovjet viszonylatban, illetve a szovjet utódállamokkal és más közép- és kelet-európai országokkal minél kisebb visszaesés mellett sikerüljön stabilizálni, megszabadulva ugyanakkor azok konzerváló hatásától. A szovjet féllel folytatott kereskedelem hanyatlása súlyos és tartós válságba sodorta az elsősorban szovjet piacra termelő hazai vállalatokat. A Szovjetunióhoz és a térség más államaihoz fűződő kapcsolatainkban a külpolitika egyik alapvető feladata az, hogy a diplomácia eszközeivel is segítse elő külgazdasági érdekeink érvényesülését. Ki kell dolgozni az új helyzetnek megfelelő külgazdasági politikát.

A magyar-szovjet gazdasági kapcsolatok további visszaesésének megakadályozása a következő lépések megtételét igényli:

- a) folyamatosan magas szintű tárgyalásokra van szükség a szovjet központi szervekkel, illetve a jelentősebb utódállamokkal és tagköztársaságokkal;
- b) az átmenet időszakában a barterkereskedelmi ügyletek lebonyolítására kell törekedni;
- c) költségvetési forrásokból – a piacgazdaságokhoz hasonlóan – exportgarancia-alapot kell létrehozni a magyar vállalatok kiviteli kockázatának mérséklésére.

2. Lépések Közép- és Kelet-Európa országai közti gazdasági együttműködés középtávú kezelésére

A gazdasági együttműködés átmeneti nehézségeinek kezelésére célszerűnek tűnik néhány intézkedés megtétele:

- a) csökkentené a nehézségeket, ha ezek az államok beruházásvédelmi megállapodásokat írnának alá;
- b) fontos a kettős adóztatás elkerülése, amit szerződésben is rögzíteniük kellene;
- c) ki kell dolgozniuk a nemzeti valuták alkalmazásának mechanizmusát a lakossági forgalom és a turizmus területén.

3. A határokon átívelő együttműködés, a szubregionális gazdasági kapcsolatok fejlesztése, közös vállalkozások

A közép- és kelet-európai országokkal kialakítandó új kapcsolatokat veszélyezteti a gazdasági együttműködés drámai visszaesése. Különösen érzékeny ez a probléma Csehszlovákia és Lengyelország esetében, mivel ezekkel az államokkal felfutó politikai együttműködés van kibontakozóban. (Figyelmeztető jel, hogy az I. világháború óta soha nem volt ilyen alacsony Csehszlovákia részesedése a magyar külkereskedelemben!)

Keresünk kell a lehetőségeket a hazai és a nyugati, illetve közép- és kelet-európai partnerországok közös vállalkozásaira. Különösen kiemelt kérdés ez a kárpát-medencei térség esetében, ahol a vállalkozásokban, a privatizációban való megfontolt magyar részvételnek messze ható, pozitív következményei lehetnek: hozzájárulhat a határ menti területek kooperációjához, a szubregionális kezdeményezések, a hexagonale, a magyar-lengyel-cseh-szlovák háromszög, az Alpok-Adria, a Kárpátok-Tisza együttműködés erősítéséhez, gazdasági alapjainak megteremtéséhez. Amennyiben a jövőben a közép- és kelet-európai regionális kapcsolatépítésben – a politikai konfliktusok enyhülésével – a gazdasági mozzanatok jelentősebb teret kapnak, Magyarország előtt pótlólagos kezdeményezési lehetőségek nyílnak meg a gazdasági rendszerváltás terén kétségtelenül meglévő előnyei kihasználására, tapasztalatai, menedzsmentismeretei átadására.

A kormányzat részéről a határ menti területeket összekötő vállalkozások kiemelt segítésére van szükség. Különös érdekünk fűződik ahhoz, hogy a nyugati tőke is minél erősebben megjelenjen a határmenti térségekben. Ez a regionális együttműködés, a közös vállalkozások hálózata jelentős mértékben hozzájárulhat a kárpátmedencei népcsoportok közeledéséhez, anyagi boldogulásához, a nemzeti feszültségek enyhítéséhez, a gazdaságilag ténylegesen is átjárható határok eléréséhez.

A térségen belüli gazdasági fejlődés és a bizalomerősítés szempontjából kiemelt szerepe van a határ menti, továbbá a határokon átívelő (megyék, városok, települések közötti) együttműködésnek a közlekedés, a hírközlés, a környezet- és természetvédelem, az érvényben levő nyugati szabványok és előírások együttes meghonosítása, a turizmus, közös fejlesztési programok stb. területén.

4. Gazdasági híd-szerep a Nyugat és a Szovjetunió között

A magyar gazdaság célirányos külgazdasági politikával – korlátozott mértékben ugyan, de – ma még vállalhat hídszerepet a Nyugat és a Szovjetunió, illetve más kelet-európai országok között: a nyugati kis és középvállalkozások számára segítséget jelenthet pl. a magyar vállalatok több évtizedes kapcsolatrendszere, nyelv és helyismerete, tapasztalata a Szovjetunió és a szovjet utódállamok piacain.

IV. A társadalmi modernizáció, a demokratizálás és a nemzeti kérdés összefüggései: a nemzetreform szükségessége

1. A nemzetreform belső és külső feltételrendszere Közép- és Kelet-Európában

Közép- és Kelet-Európában a nemzetreform megvalósításának belső és külső feltételei két jól elkülöníthető rendszert alkotnak. A belső feltételrendszer lényege abban áll, hogy kiépüljenek ezekben az államokban azok az intézmények (parlamentáris demokrácia, szabad sajtó, szakszervezetek, egyesületek, sztrájkjog stb.), amelyekkel a társadalmi tagoltságból keletkező konfliktusokat erőszak alkalmazása nélkül lehet kezelni (demokratizálás), illetve a társadalmi modernizáció nyomán egy megfelelő életszínvonal alakuljon ki. Míg Nyugat-Európában ez a folyamat lezárult, Közép-Európában most zajlik, Kelet-Európában pedig éppencsak megkezdődött.

A nemzetreform külső feltételrendszere abban fogalmazható meg, hogy az adott állam ne legyen tárgy a szomszédai által megfogalmazott területi követeléseknek, másfelől pedig saját maga ne jelentsen olyan fenyegetést közvetlen szomszédai számára, amelyet azok területi integritásuk veszélyeztetésének tekinthetnek. Ez az állapot csak az érintett országok együttes fejlődésével érhető el. Míg Nyugat-Európának az elmúlt évtizedekben sikerült elérnie, hogy államai között nincsenek területi viták, addig Közép- és Kelet-Európában ez még korántsem lezárt folyamat, tehát mint feltételrendszer egyelőre nem biztosított. Ez viszont visszahat a belső fejlődésre is, sőt elvonhatja a figyelmet a modernizálás és a demokratizálás tennivalóitól.

A térségben ezért a belső és külső feltételrendszer összekapcsolására, a társadalmi modernizáció, a demokratizálás és a nemzetreform párhuzamos megvalósítására van szükség. Csakis ily módon küszöbölhető ki, hogy torz szembenállások jöjjenek létre mint a modernizációpárti, demokratikus nemzetietlenség, és a modernizációellenes, antidemokratikus nacionalizmus „ellentétpártja”.

2. A nemzeti kérdés és a demokrácia, valamint a szociális problémák összefüggései

A két térség harmonikus fejlődése szempontjából kulcsfontosságú a demokráciának a gazdasági elmaradottság leküzdésével, a szociális piacgazdaság megteremtésével párhuzamosan, politikai, gazdasági, szociális téren egyaránt bekövetkező kiteljesedése, továbbá az emberi jogok maradéktalan szavatolása. Mindezek a tényezők elengedhetetlen, bár önmagukban nem elégséges feltételei az egészséges állami fejlődésnek, s a nemzeti identitások szabad kibontakoztatásának. A nemzeti kérdés kezelhetetlen, ha kiemeljük a fenti feltételrendszerből, illetve, ha azt hisszük, hogy a gazdasági fejlődés, a jólét és a demokrácia automatikusan orvosolja a nemzeti önazonosságok terén mutatkozó torzulásokat. Közép- és Kelet-Európa szerves modernizációs modelljének „kikínlódása” mellett éppen ezért az egyik legbonyolultabb tennivaló a nemzeti kérdés, a nemzeti tényező jelenségekörének tisztázása, racionalizálása; az indulati, érzelmi töltés lehetőség szerinti mérséklése, kezel-

hető szinten tartása; s mindezek eredményeként konfliktusmegelőzési, kezelési és megoldási módszerek és mechanizmusok megteremtése.

3. A magyar szocialisták a nemzetről

a) A magyar szocialisták a nemzetet a társadalmi valóság közösségtípusú szerveződésének tekintik. A nemzetnek tudati vonatkozása is van. A nemzettudat az emberek különböző – szociális, vallási, felekezeti, lakóhelyi, össz-emberi – azonosulásai közül kiemelkedő hatóerejű, személyesen is átélhető és mozgósító hatású valódi azonosságtudat, meghatározó kötődés. Értelmezésünkben a nemzethez tartozás az egyéneknek nem származás, nem állampolgárság, hanem szabad és szuverén vállalása útján létrejövő, alapvető társadalmi célok megvalósítására irányuló vállalási közössége. A nemzet mint közösségi vállalkozás, vállalkozási közösség mindenkor nyitott és befogadó a további egyéni vállalások irányában. Az egyének korlátozás nélküli, elidegeníthetetlen, alapvető emberi joga, hogy valamely népcsoporthoz tartozónak nyilvánítsa magát. Ez a nemzeti önazonossághoz (identitáshoz) való jog, amely biztosítja egyén és közösség harmonikus viszonyát, az egyén és a közösségi emberi jogok szerves összefonódását.

b) A magyar szocialisták meggyőződése, hogy a gazdasági hatalom igazságos újraelosztása, méltányos tulajdonszerkezet kialakítása nélkül, valamint a társadalmi szolidaritás, a szociális esélyegyenlőség hiánya esetén nem jöhet létre nemzet valódi közösségként.

c) A nemzettudatnak Magyarországon a jelenlegi történelmi korszakban számos funkciója van: a korszerű nemzetfelfogás, nemzetreform alapvető feltétele a válságkezelésnek, a társadalmi-gazdasági modernizációra való felkészülésnek, a külső minták szerves meghonosítására való képesség kialakításának, a szuverenitás korszerű értelmezésének, amely szem előtt tartja, hogy csak tudatos önkorlátozás révén lehetséges a Nyugat-Európába történő integrálódás. A magyar nemzeti tudat tisztulási folyamata nélkülözhetetlen feltétele a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek iránti előzékenységnek, a másság iránti türelemnek. A történelmileg szétszakított, több országban élő magyarság objektív tényének nemzettudati feldolgozása és kezelési képességének kialakítása a szomszéd népekhez fűződő jó viszonyt – a mi részünkről – elengedhetetlen összetevője. Korszerű magyar nemzettudat nélkül nem lehetséges továbbá sem az európai, sem a közép-európai azonosságtudat kialakítása.

d) A magyar szocialisták olyan nemzettudatot tartanak kívánatosnak, amely tárgyilagos, kritikus és önkritikus, reális nemzetközi összehasonlításokon alapuló önértékelés, egyben józan önérték és önbecsülés. Megítélésük szerint olyan magyarságtudatra van szükség, amely tisztában van a másoktól való különbözőségekkkel, de nem tartja a maga közösségét a másokénál sem értékesebbnek, sem alábbvalónak, még ha azokhoz képest fejlettebb vagy alacsonyabb civilizációs – technikai szinten áll is.

e) Más-más okokból, de egyaránt elfogadhatatlan számunkra – a kirekesztő nemzetfelfogás, a dőlyfős magyarkodás, a nacionalizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus, valamint a nemzeti kötődés valódi és előrevivő funkcióit felfogni képtelen, a magyar nemzeti ön-

Keletről Nyugatra Európa közepén

becsülést lekicsinylő technokrata nihilizmus is. A kirekesztő nemzetfelfogás mind nemzeti-etnikai, mind pedig szociális alapon tarthatatlan. A gazdasági hatalom újraelosztásának igazságtalanságai, a gazdasági demokrácia háttérbe szorítása és az új hatalmi elit szociális érzékenységének hiánya következtében állampolgárok milliói taszítatnak ki a normális emberi létből, méltóságból, s ezáltal magából a nemzetből is.

f) A nemzet olyan érték, amit őrizni, védeni kell. Teljesítmény, minőség, szakértelem nélkül azonban a nemzet üres fogalom. Mindezek alapján jelmondatunk: „Nemzeti felelősségérzet és szakértelem.”

3. A nemzeti kérdés vonatkozásai Közép- és Kelet-Európában

A társadalmi modernizáció végrehajtása mellett a két térség másik nagy stratégiai feladata a nemzetreform. Közép- és Kelet-Európa jelenlegi fejlődésében a nemzetnek több funkciója emelhető ki. Ezek többsége elengedhetetlenül fontos a társadalmak életében, ugyanakkor más vonatkozások, a nemzeti tudat torzulásai, az idegengyűlölet, a nacionalizmus, a sovinizmus, a nemzeti és etnikai kisebbségek elnyomása, a területi követelések a két térség stabilitását ma leginkább veszélyeztető jelenségek. Ezért van szükség a nemzeti kérdés árnyalt és konkrét megközelítésére.

a) A nemzeti kérdés és a nemzeti önállóság visszaszerzése

Közép- és Kelet-Európa államai évtizedeken keresztül – a szovjet birodalom külső gyűrtjének részeként – nem voltak szuverének, sőt többségük évszázados történelme során is ritkán volt független. A jelenlegi helyzetben ezért a két térség országai jogosan törekednek teljes szuverenitásuk visszaállítására, „rehabilitálására”.

b) A nemzeti kérdés és a modernizáció összefüggései

A nemzeti kérdés tisztázása, a nemzeti adottságok, gazdasági, társadalmi, szellemi, szociálpszichológiai stb. feltételek pontos ismerete nélkül az érintett országokban nem hajtható végre a társadalmi-gazdasági modernizáció. A nemzeti önismeret elengedhetetlen feltétele annak, hogy ezek az államok ne mechanikusan vegyenek át és másoljanak nyugat-európai, gazdasági-társadalmi mintákat. E vonatkozásban tehát a nemzeti tényező, a nemzeti öntudat és önismeret döntő hozzájárulás a társadalmi modernizációhoz elengedhetetlen adaptációs készség kialakulásához.

c) A nemzeti szuverenitás tisztázása mint az integráció jeltétele

A két térség országai a lehető legerőteljesebben kívánnak Nyugat-Európához integrálódni, ami viszont mindenkor a szuverenitás önkorlátozását tételezi föl. A nemzeti szuverenitás helyreállítása tehát egyben előfeltétele európai betagozódásuknak, hogy pontosan tudják mérlegelni szuverenitásuk önkéntes korlátozásának jellegét és mértékét. A nyugat-európai integráció története azt is megmutatta, hogy az egységesülő piac, az áruk, szolgáltatások, emberek, tőke szabad mozgása sem mossa el a különböző népek nemzeti jellegzetességeit, arculatát. Az integrációval párhuzamosan halad a differenciálódás és a regionalizálódás, a kisebb egységek belső összefogásának felerősödése. Az integrációval kapcsola-

tosan éppen e kettősséget hagyják figyelmen kívül egyrészt a nemzetféltő kijelentések, másrészt pedig a nemzeti tényezőt fölöslegesnek, megkerülhetőnek tartó megállapítások.

d) A nemzetek közti „egyenjóság” mint az új, európai rend szimmetriájának biztosítója

A most függetlenné vált közép- és kelet-európai országok számára a perifériális elmaradottság mérséklésében, a Nyugathoz való „felzárkózásban”, az integrálódásban a térség államai részéről nemcsak szuverenitásuk önkorlátozása fontos kérdés, hanem az Európa nyugati, középső és keleti része közötti viszony jellege is: aszimmetrikus, de mégis partneri kapcsolatra avagy gazdasági-szociális, politikai, kulturális kiszolgáltatottságra kell-e számítani? Az új, európai rend egyensúlya döntően attól függ, lemondanak-e arról az erősebb államok (nemzetek), hogy függő helyzetbe hozzák, „asszimilálják” a gyengébb országokat vagy sem. Közép- és Kelet-Európa nemzetfejlődésére, nemzettudati zavarainak, kisebbségi komplexusainak fokozódására vagy mérséklődésére meghatározó befolyása lesz az erősebb államok (nemzetek) e téren tanúsított magatartásának, önmérsékletének.

e) A nemzeti kérdés mint államszerkezeti probléma

A térség bizonyos államaiban a nemzeti kérdés az új államszerkezet kialakításának igényével fonódik össze. Különösen érvényes ez a Szovjetunióra, Jugoszláviára, de sok tekintetben a Cseh és Szlovák Köztársaságra is. E vonatkozásban a nemzeti kérdés a föderáció, a konföderáció, illetve az egyes tagállamok kiválásának kérdésével, valamint az új konstrukciók kialakításával kapcsolódik egybe. Ez a probléma rendkívül szorosan összefügg a területi kérdéssel, az új határok kialakításával is.

f) A nemzeti kérdés mint a belső integráció eszköze

A nemzeti kérdés a közép- és kelet-európai társadalmak belső integrációjának eszközeként két ellentétes hatást fejt, fejthet ki. Az első esetben a nemzeti felelősségérzet, az öntudat, a patriotizmus, a nemzeti integráció mozgósító erő az érintett országok válságának leküzdéséhez, peremhelyzetből való kikerülésükhöz, európai integrálódásukhoz. Ebben az esetben a nemzeti integráció és a pluralista társadalmi tagozódás egyenrangú kategória, a pártosodás, a plurális elkülönülés és a társadalmi alapcélokban való összefogás egyensúlyban van. A nemzeti felelősségre való hivatkozás, a nemzeti összefogás igénye akkor nem a hatalmi legitímáció, hanem a minél hatékonyabb válságkezelés és modernizáció eszköze.

Más esetekben a nacionalista integráció a nemzeti összefogásra való hivatkozást a modernizáció, a nyugati tapasztalatok szerves honosításának elődázására, az uralkodó elitek hatalmi pozíciói megerősítésére használja fel. Egy hamis és torz nemzeti integráció, illetve nacionalizmus nevében – belső és külső ellenségek fantomizálásával – a politikai tagozódás a pluralizmus megfékezésére, az ellenzék elfojtására, az emberi jogok csorbítására, a kisebbségek elnyomására törekszik. A belső integráció fenti két típusát vékony határ választja el egymástól. A magyar szocialisták számára kizárólag a pluralizmus és a nemzeti összefogás egyensúlyán alapuló nemzeti integráció fogadható el. A leghatározottabban elutasítják akár a nemzeti összefogás, akár a pártosodás, a pluralizálódás abszolutizálását, ki-

Keletről Nyugatra Európa közepén

zárólagossá tételét a másik rovására, amiként ez a térségben számos politikai erő esetében megfigyelhető.

g) A nemzeti kérdés mint területi probléma

A német újraegyesítés, a balti országok függetlenné válása, a Szovjetunió konföderációvá történő átalakulása, a jugoszláviai köztársaságok újrendeződő viszonya új megvilágításba helyezi két nemzetközi alapelv: a népek önrendelkezési jogának és a status quo stabilitásának összefüggését. A népek, nemzetek, népcsoportok önrendelkezési jogának érvényesítése több esetben a status quo, a határok megváltoztatásával járt együtt. Ezáltal új módon vetődik fel a területi integritásnak, a határok sérthetlenségének elve.

A jaltai rendszer széthullásával sok tekintetben a versaillesi, párizsi békerendszer is felbomlóban van. A történelem nagy kérdése, hogy ez a folyamat további robbanásokkal jár-e együtt, vagy pedig az érintetteknek sikerül a határkérdésekben a Helsinki Záróokmány szellemében békés, tárgyalásos úton megegyezniük. A nemzeti szempontból kevert lakosságú térségben szinte sehol sem lehet etnikailag pontos határokat meghúzni: az új határok nyomán újabb népcsoportok kerülnek kisebbségi helyzetbe. Önmagában ez a tény is el kell, hogy gondolkodtassa a térség valamennyi politikai és társadalmi erejét: a határkérdésben kell-e keresnie a megoldást? Pontos ismeretekkel kell rendelkezniük Közép- és Kelet-Európa népcsoportjainak területi elhelyezkedéséről, etnikai térképéről, s ennek alapján kell nyilatkozniuk és cselekedniük.

Az etnikai keveredés, a múltból örökölt bizalmatlanságok következtében a térségben nagyon kis esélye van bármiféle békés határkiigazításnak. Ezért alapvetően nem ebben az irányban kell a megoldást keresni, hanem a kisebbségben élő népcsoportok jogainak biztosításában: kulturális autonómiájuk, nemzeti alapon megvalósuló területi autonómiájuk szavatolásában vagy tájegységi autonómiák megteremtésében. Ezek megteremtéséhez viszont haladéktalanul hozzá kell kezdeni, mert az Európában elindult önrendelkezési hullám, a német újraegyesítés, az észti, litván, lett függetlenség, a jugoszláv átalakulás nyomán e folyamat feltartóztathatatlanul és kezelhetetlenné válik. Ezáltal a két térség stabilitása és az államközi kapcsolatok alakulása szempontjából elsődleges fontosságú, hogy miként lesz biztosítható a nemzeti és etnikai kisebbségek tényleges (és nem formális) jogegyenlősége, sikerül-e kialakítani e téren konfliktusmegelőző és kezelő mechanizmusokat.

h) A nemzeti kérdés és a nemzeti, etnikai kisebbségek jogegyenlőségének biztosítása

A Közép- és Kelet-Európában a nemzeti kérdés további fontos vonatkozása a nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetének rendezése. Az államok és népek közötti történelmileg örökölt feszültségek fennmaradásában jelentős szerepe van a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai csorbításának. E probléma rendezése nélkül – a bizalom minimumának hiánya miatt – normális államközi viszony sem alakítható ki e térségek országai között. A nemzeti kérdés rendezése, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak szavatolása ily módon a gazdasági kapcsolatok és az egyéb területeken kialakítható együttműködés fontos feltétele.

Mély meggyőződésünk, hogy a kisebbségi kérdés minden érintett fél számára elfogadha-

tó rendezése nélkülözhetetlen az európai stabilitás és együttműködés biztosításához. Ebből következően nem maga a kisebbségi kérdés veszélyezteti az európai stabilitást, hanem annak rendezetlensége, megoldatlansága.

V. A közép- és kelet-európai nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak szavatolása

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak szavatolása terén országokon belüli intézkedésekre és nemzetközi lépésekre egyaránt szükség van.

1. Országokon belüli kisebbségi jogvédelem

1/a Belső jogi szabályozás

A közép- és kelet-európai nemzeti és etnikai kisebbségek tényleges jogegyenlőségének biztosításához elengedhetetlen e térségek országainak valódi demokratizálása, jogállammá válása, a civil társadalom kifejlődése. A magyar szocialisták a nemzeti kisebbségek társadalmi helyzetét politikai filozófiájuk alaptételeinek – a társadalmi szolidaritás elvének, a szociális-kulturális esélyegyenlőség minél következetesebb érvényesítésének – megfelelően közelítik meg. Alapvető törekvésük, hogy a társadalomban megvalósuljon valamennyi – nemzeti, vallási, politikai, kulturális és egyéb – kisebbség tényleges jogegyenlősége, amely egyben mindenkor a demokrácia fokmérője is. A demokrácia a kisebbségi problémák rendezésének szükséges, de nem elégséges feltétele. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogérvényesítéséhez törvényi szabályozás és folyamatos korrekciókat igénylő átfogó cselekvési program szükségeltetik.

A közép- és kelet-európai népcsoportok aktív kisebbségvédelme szempontjából elengedhetetlen a hátrányos megkülönböztetés megszüntetése, az erőszakos asszimiláció tilalma, a kulturális autonómia szavatolása, a gazdasági egyenlőség biztosítása, az országos és helyi képviselői lehetővé tétele, az anyaországgal való akadálymentes kapcsolattartás joga, s összességében kisebbségbarát társadalmi környezet kialakítása. A magyar szocialisták meggyőződése szerint a kisebbségek tényleges jogegyenlőségéhez, a többség és kisebbség között objektíve meglévő egyenlőtlenségek mérsékléséhez pótlólagos jogokra, pozitív diszkriminációra van szükség. E pótlólagos jogok lényege, hogy a kisebbségek érdekérvényesítése nem biztosítható kizárólag egyéni jogokkal, ehhez kellenek a népcsoportokat mint közösségeket megillető kollektív jogok, a kulturális autonómia, a helyi önkormányzatokban és a parlamentben való képviselői. Az egyéni jogvédelem önmagában nem elégséges, hiszen egy kisebbségi állampolgárt éppen azért éri hátrányos megkülönböztetés, mert tagja egy adott népcsoportnak: tehát a kisebbségi egyén megvédése is csupán a népcsoport egészének megvédésével érhető el. A jogszabályi rendezés önmagában ugyanakkor még nem elegendő, mert azt a kormányok megsérthetik, ezért a szocialisták belső és nemzetközi ellenőrzési mechanizmusok létrehozását szorgalmazzák.

Keletről Nyugatra Európa közepén

1/b A kisebbségvédelem politikai feltételei

Közép- és Kelet-Európa némely országában a nemzeti és etnikai kisebbségi kérdés rendezésének elengedhetetlen feltétele, hogy az új hatalmi elitek megszabaduljanak számos történelmi beidegződéstől:

- Mindenekelőtt tudatában kell lennünk, hogy az államuk területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek nem külső hatalmak képviselői, nem képeznek „ötödik hadoszlop”ot. Kisebbségi jogaik maradéktalan szavatolása esetén elvárható lojalitásuk.
- Látnivaló, hogy a közép- és kelet-európai államhatárok, valamint az etnikai határok egybe nem esése folytán a kisebbségi érdekvédelem, a népcsoportjogok követelése nem az államhatárok elleni merénylet. Az új hatalmi eliteknek meg kell végre szabadulniuk a területföltő reflexektől.
- A fentiekből következik, hogy sem a kulturális, sem a területi autonómia nem a szeparatizmus előkészítője, hanem – megfelelő időben történő biztosítása – éppen annak megelőzését szolgálhatja. A kulturális vagy a területi autonómia nem más, mint a nemzeti és etnikai kisebbségek önazonosságának, otthonosságérzésének biztosítása a fennálló határokon belül.

1/c A kisebbségvédelem nemzettudati, társadalompszichológiai feltételei

A kisebbségbarát környezet létrehozásának további lényeges társadalompszichológiai, nemzettudati feltételei is vannak:

- Elsődleges tennivaló e térségekben némely nemzetek kisebbségi érzéseinek oldása, hogy e népek nemzeti önbecsülésüket ne az állam területi nagyságában, hanem tényleges szellemi civilizációs, tudományos teljesítményükben mérjék le.
- A nemzeti önmeghatározást ne mások ellenében tételezzék, a nemzeti összefogás, összetartozás erősítését pedig ne belső és külső ellenségkép kovácsolásával, területi fenyegetettségi pszichózissal váltsák valóra.

Közép- és Kelet-Európa értelmiségének, szellemi vezetőinek történelmi feladatuk van a nemzettudati torzulások orvoslásában, a szembenállások, előítéletek lebontásában, a tartós párbeszéd megteremtésében. Az MSZP támogat minden olyan kezdeményezést, fórumot, eszmecserét, intézményt, amely a közép- és kelet-európai szóértést, a bizalom építését szolgálja.

2. Nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer megteremtésének szükségessége

A magyar szocialisták támogatják egy hatékony európai, illetve nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer megteremtését. Ennek mielőbbi kiépítése nélkül nem szavatolható Közép- és Kelet-Európa stabilitása.

a) A kérdés rendezésének két kulcseleme: nemzetköziesítés és szakszerűsítés

A nemzeti és etnikai kisebbségi kérdés mint az emberi jogok szerves összetevője nem tekinthető az adott állam belügyének. Ezért minden nemzetközi fórumot, szóba jöhető le-

hetséges formát fel kell használni a feszültségek enyhítésére. Magyarországnak egyetlen nemzetközi tárgyalási lehetőségről, eszökről sem szabad lemondania, még ha annak az adott esetben a hatékonysága esetleg csekélynek ígérkezik is.

A szocialisták a kisebbségi kérdés kezelésében a probléma nemzetköziesítése, európai, regionális dimenziókban való kezelése mellett kulcsfontosságúnak tartják a szakszerűség, a jogi, politikai szakértelem fokozását, az indulati, érzelmi, politikai töltés lehetőségek szerinti mérséklését. Az érintett térségek országai önmagukban képtelenek kezelni, még kevésbé rendezni a kisebbségi kérdést, többségük nem mutat hajlandóságot a tényleges jogegyenlőség biztosítására. E téren a Nyugat igen határozott fellépésére van szükség: a gazdasági együttműködés feltételéül kellene szabnia az emberi jogok, a nemzeti kisebbségek jogegyenlőségének szavatolását.

b) A rendezés fokozatai

A kisebbségvédelmi rendszer lehetséges összetevői: kétoldalú szándéknyilatkozatok közzététele, szerződéses kötése, regionális kisebbségvédelmi egyezmények, összeurópai, illetve ENSZ-szerződéses elfogadása. E dokumentumok kezdetben laza, keretszerű szándéknyilatkozatok, deklarációk lehetnek, amelyek a kisebbségvédelem elveinek harmonizálását tartalmazzák. A továbbiakban pontosan körülhatárolt nemzeti kötelezettségvállalást, ellenőrző, sőt szankcionáló mechanizmusokat magába foglaló szerződésekre lenne szükség.

c) Meglevő és készülő konkrét tervezetek

A magyar szocialisták a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok nemzetközi tapasztalatainak tanulmányozására, regionális megoldási javaslatokra törekszenek, s ennek érdekében szellemi műhelyt hoznak létre. Támogatják és követendő példának tekintik a már aláírt magyar–ukrán együttműködési elvi nyilatkozatot a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról. Képviselőik szorgalmazzák az Európa Tanácsban a Kisebbségi és Regionális Nyelvek Európai Chartájának elfogadását, továbbá e szervezet keretében európai konvenció kidolgozását a kisebbségek védelmére, és külön jegyzőkönyv csatolását az Emberi Jogi Egyezményhez. Fontosnak tartják az alapvető kisebbségvédelmi elvek egységes európai dokumentumba foglalását. Közép- és Kelet-Európában a történelmileg kialakult konkrét helyzetek függvényében szükségessé válhat speciális megoldásnak a nemzetközi normák szellemében történő kidolgozása, amire Nyugat-Európában több példa is említhető.

d) Ellenőrző és közvetítő mechanizmusok megteremtése

A közelmúlt közép- és kelet-európai nemzeti konfliktusai is azt példázzák, hogy a térségben az érintett felek nehezen vagy nem tudnak megegyezni, ezért közvetítőkre van szükség. A magyar szocialisták támogatnak minden olyan javaslatot, amely ezt célozza: az 1990. márciusi koppenhágai EBEÉ szakértői konferencia ellenőrző (monitoring) csoportjainak felállítását, illetve az 1991. júliusi genfi konferencián elhangzott amerikai javaslatot, tekin-

Keletről Nyugatra Európa közepén

télyes nyugati politikusok közvetítését a kisebbségi konfliktusokban. A kisebbségek védelmét szolgálná a nyilvánosság hiteles tájékoztatása, ennek nyomásgyakorló hatása. Ehhez szolgálhatna biztosítékul az EBEE-keretekben felállítandó információs központ, amely – hasonlóan a két világháború között a Népszövetség keretében működött mechanizmushoz – folyamatosan tájékozódna a különböző kisebbségi népcsoportok jogainak érvényesüléséről, a jogsértésekről.

e) Kisebbségi önszerveződés nemzetközi méretekben

A magyar szocialisták nemzetközi szinten is támogatják a kisebbségi önszerveződéseket, nem kormányzati nemzetközi szervezeteket, különösen az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójának tevékenységét. Hasznosnak tartják a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének azt a kezdeményezését, amely az európai népcsoportok parlamentjének létrehozását célozza. (Hasonló szervezet már működött a két világháború között).

f) A nemzetközi szociáldemokrácia felelősségérzetének felkeltése

Az MSZP történelmi feladata és esélye, hogy erősítse a nemzetközi szociáldemokrácia, a nyugati szocialista, szociáldemokrata pártok érdeklődését a közép- és kelet-európai kisebbségi kérdés rendezése, s a kisebbségi sorban élő magyar népcsoportok jogainak szavatolása iránt. A nemzetközi szociáldemokráciának is szembe kell néznie azzal a kihívással, amelyet a nemzeti önrendelkezés, a nemzeti kisebbségek ügye jelent az egységesülő Európa számára. A nemzetközi baloldal eme erőinek nagyon jelentős történelmi tapasztalatai vannak a szociális konfliktusok kezelési mechanizmusának megteremtésében, a szociális közvetítésben. Ezekre a tapasztalatokra épülhetne az a törekvés – amennyiben a nemzetközi szociáldemokrácia hajlandó vállalni –, hogy közvetítsen többség-kisebbség, illetve népcsoportok konfliktusaiban, s más politikai erőkkkel közösen kialakítsa az etnikai konfliktuskezelés mechanizmusait. A Szocialista Internacionálé aktív szerepvállalása érdemi eredményeket hozhat az össz-európai és egyetemes érvényességű kisebbségi jogi normák kidolgozásában és elfogadásában.

g) Sajátos közép- és kelet-európai megoldások keresése

A magyar szocialisták a közép- és kelet-európai baloldal egyik fontos feladatának tekintik a kisebbségi kérdés közös átgondolását, regionális kezelésének módozatait. Kezdeményezzük a nemzeti és etnikai kisebbségi kérdés közép- és kelet-európai regionális chartájának kidolgozását.

VI. A szocialisták törekvései a határon túli magyarság jogvédelméért

1. A magyarság nemzeti önrendelkezési jogáról

Meggyőződésünk, hogy a magyar nemzetreform egyik meghatározó központi összetevője az a törekvés, hogy a kisebbségi létben élő magyar népcsoportok megőrizhessék nemzeti önazonosságukat. A népek, nemzetek önrendelkezési jogának reneszánsza idején a kárpát-medencei magyarság történelmi kérdése: megadatik-e számára a nemzeti önrendelkezésből annyi, hogy az ország határain túl élő nemzettestek megőrizhessék és fejleszthessék önazonosságukat, s a magyarországi nemzettesttel minden területen akadálytalanul érintkezhessenek, lehetővé téve az összmagyarság szellemi-kulturális-lelki integritását. Visszautasítjuk azokat a vádakot, amelyek a szomszédos országokban élő magyar népcsoportok jogos igényeinek és törekvéseinek felvetését szeparatizmusnak, a magyar állam törvényes és a nemzetközi normákkal összhangban levő fellépését pedig revansizmusnak minősítik.

2. Egységesülő Európa – egységesülő magyarság

Az Egységesülő Európa történelmileg páratlan – de nem automatikus – esélyt ad a szétszóródott, szétszóratott magyarság egységesülésére. Ez az egységesülés azonban éppen hogy nem arculatvesztés, nem homogenizálás, hanem népcsoportok, nemzetek, tájegységek, régiók sajátosságainak megőrzésére, sőt, továbbfejlődésére lehetőséget nyújtó új fajta keret. A demokrácia megteremtése, az emberi jogok minél nagyobb fokú kiteljesítése, továbbá a népcsoporti jogegyenlőség csorbítatlan érvényesítése – az új, demokratikus, integratív európai rend kialakításának e hármas, egymástól elválaszthatatlan jelszava – teszi elérhetővé a magyarság közösségét. Ezért is támogatjuk lehetőségeink szerint a szomszéd államok nyugat-európai integrálódását, mivel ellenkező esetben a határon túli magyarság nemcsak az európai folyamatokból rekesztődne ki, de veszélybe kerülne népiünk, nemzetünk civilizációs-kulturális egybetartása is. A kisebbségi és a többségi magyarság összefogása, egysége sajátos hozzájárulás Európa egészének egységéhez.

3. Átjárható, jelképes határokat!

A magyar szocialisták elengedhetetlennek tartják a határok átjárhatóságát, a határ menti területek minél intenzívebb együttműködését. A határok átjárhatóságát belátható időn belül még jelentős mértékben fékezik a gazdasági szintkülönbségek, amelyek hatásának kivédésére az államok korlátozó intézkedéseket vezetnek be. A határok átjárhatósága, a migráció mértéke ezért nagyban függ a gazdasági-fejlődésbeli színvonalkülönbségektől, illetve az esetleges közelítő tendenciáktól. Az előttünk álló néhány év a magyar közvélemény szemében is nehezen elfogadható következményekkel – a bevásárló turizmus erősödésével, a nemzetközi bűnözés jelenségeivel – jár együtt. Ezeket a hivatalos politikának megfontolt módon kell kezelni, a visszas jelenségeket, akár adminisztratív eszközökkel is korlátok közé kell szorítani, nem veszélyeztetve azonban a határok jelképsé válását, a határ menti szabad érintkezést.

Keletről Nyugatra Európa közepén

4. A békés határmódosítás esélyei

A határok módosítása kizárólag az érintett népek, népcsoportok békés megegyezése útján, a Helsinki Záróokmány szellemében lehetséges. A történelmi feszültségek ismeretében a magyar szocialisták elsősorban a magyar népcsoportok kulturális és/vagy területi autonómiájának, továbbá szélesebb, tájegységi autonómiának a biztosítását, az intenzív, határ menti, szubregionális együttműködést tartják követendő és reális célnak. Véleményünk szerint Szlovákiában, Erdélyben, Kárpátalján a kulturális autonómiával ötvözve magyar autonóm területek kialakítására is lehetőség és szükség van. Ennél is fontosabbnak tartjuk a nem nemzetietnikai alapon szerveződő tájegységi autonómiákat Erdély, a Vajdaság, a Kárpátalja, a Felvidék (Dél-Szlovákia) esetében; ehhez hasonló sikeres megoldások már találhatók Nyugat-Európában (pl. Elzász).

Fellépünk minden olyan területátrendező törekvéssel szemben a térségben, amely figyelmen kívül hagyja az adott területen élő, érintett népek, népcsoportok akaratát, amely veszélyezteti Közép- és Kelet-Európa stabilitását. Határmódosítás csupán nemzetközi (ENSZ, EK, Európa Tanács) ellenőrzéssel végrehajtott népszavazás útján lehetséges, amiként az Franciaország és Németország között a Saar-vidék esetében történt.

Az átalakuló Európában Magyarország nemzeti érdeke az ország modernizációjának és demokratizálódásának eredményes megvalósítása, a minél teljesebb nyugat-európai integrálódás és a kárpát-medencei magyar népcsoportok jogegyenlőségének maradéktalan szavatolása.

5. A menekültkérdés törvényi rendezését!

A szomszédos országokban élő magyarságnak szülőföldjén kell boldogulnia, ott kell teljes jogú népcsoportnak lennie. Egy közösség gondjainak orvoslására a szülőföld tömeges elhagyása nem jelenthet megoldást. Természetesen a határon túli magyarokat is megilleti a lakóhelyválttatás alapvető emberi joga, de a Magyar Köztársaság semmiképpen ne bátorítsa az áttelepülést a jövőben.

A magyar szocialisták e szellemben szorgalmazzák, hogy a Magyar Országgyűlés törvényben szabályozza a menekültkérdést, továbbá a külföldiek magyarországi munkavállalásának feltételeit.

6. A szocialisták partneri viszonya a határon túli magyarokkal

A magyar szocialisták készek az egyenjogúság, a kölcsönös tisztelet, a politikai be nem avatkozás, a nemzeti szolidaritás alapján partneri viszony kiépítésére a határon túli magyarság demokratikusan választott szervezeteivel. Készek segítséget nyújtani jogi, közigazgatási, önkormányzati, privatizációs-vállalkozói, agrárismereteik átadásával, nemzetközi kapcsolataik hasznosításával, konkrét akciók szervezésével.

7. Kiemelni a határon túli magyarság ügyét a hazai pártküzdelmekből!

Véleményünk szerint a határon túli magyarsággal kapcsolatos kormányzati, párt és civil társadalmi politikának messzemenően támaszkodnia kell az érintett népcsoportok demokratikus szervezeteinek véleményére, állásfoglalásaira. Megengedhetetlen bármiféle magyarországi gyámkodás, a határon túli magyarság ügyének bármiféle kisajátítása. Káros a politikai pártok közti versengésből, szakmai dilettantizmusból és szűk látókörű nacionalizmusból fakadó felelőtlen licitálás. Ezért célszerű lenne kiemelni a határon túli magyarság ügyét a pártküzdelmekből, a politikai legitimációért folyó versengésből.

8. A szocialisták elhatárolódása a határon túli magyarsággal kapcsolatos politika torzulásaitól

A szocialisták megítélése szerint a kormányzat túlságosan sok, gyakorta nem eléggé átgondolt és megfontolt kijelentést tett a határon túli magyarságról, ehhez képest viszont szűkösek a tényleges támogatás eszközei. Ez a politika egyrészt ellentmondásos érzést vált ki az érintettekben, túlzott várakozásokat ébreszthet, a szó és a tett közötti különbségek miatt pedig csalódást kelt. Ez a kormányzati magatartás másrészt erősíti az amúgy is bizalmatlan szomszédos államok gyanakvását. Harmadrészt a túlzottan sok jelképes lépés és a tömegtájékoztatásban divatossá vált téma irritálhatja, sőt lejáráthatja a nemzeti kérdést, tartózkodást és ellenérzést vált ki a honi magyar közvéleményben.

A magyar szocialisták egyidejűleg elhatárolják magukat a liberális ellenzéki pártoknak attól a magatartásától, hogy a szomszédos államokkal, a határon túli magyarsággal kapcsolatos vitatható és vitandó kormányzati kijelentések és lépések bírálata során nem mutatnak kellő önmérsékletet, nemzeti felelősségérzetet, hanem kizárólag a hatalmi szempontokra összpontosítanak.

9. Kormányzati elbizonytalanodás a nemzetközi fórumokon

A szocialisták értetlenül figyelik, hogy a kormány az EBEÉ keretében és más fórumokon visszalép saját kormányprogramjának előremutató törekvéseitől (kollektív jogok, anyanemzeti felelősség és jog). A magyar nemzeti érdekek érvényesítésében tapasztalható – régebbiről is jól ismert – akadályok nem szolgáltathatnak ürügyet némelyeknek a nemzeti érdekérvényesítés gyengítésére, defenzív magatartásra, újabb kezdeményezések megítélésének elodázására; pl. a „kollektív jog” fogalmának helyettesítését szolgáló új megfogalmazások, új gondolatok és kezdeményezések mellőzésére.

10. A magyar szocialisták szerepvállalása és együttműködési készsége

A magyar szocialisták az összmagyarság iránti felelősségérzettől vezetettve szakmailag megalapozott, előremutató javaslatokkal kívánják segíteni a határon túli magyar kisebbségek sorsát befolyásoló nemzetközi fórumok munkáját. Készek az együttműködésre valamennyi e kérdésben hasonlóan gondolkodó kormányzati tényezővel, politikai párttal, társadalmi erővel, tudományos intézménnyel és személyiséggel, itthon és külföldön egyaránt.

Keletről Nyugatra Európa közepén

B) KÖZÉP ÉS KELETEURÓPAI TAGOZAT : tevékenységünk kerete és eszköze

1. Az MSZP – figyelembe véve a párt politikai adottságait és anyagi lehetőségeit – nem törekedhet a közép- és kelet-európai együttműködés egészét, a határon túli magyarság létét érintő valamennyi kérdés megoldásának egyidejű elősegítésére, mivel az alapvetően kormányzati feladat. A szocialisták meghatározott területekre összpontosítják tevékenységüket. A közép- és kelet-európai baloldali pártokkal való kapcsolattartást, összefogásuk erősítését elsődleges feladatuknak tekintik. A határon túli magyarságot jogi, közigazgatási, közgazdasági, menedzseri, kisebbségpolitikai ismereteik átadásával és konkrét akciók szervezésével kívánják támogatni.

2. E munka összefogására az MSZP keretében Közép- és Kelet-Európai Tagozat jön létre, amely tevékenységével hozzájárul ahhoz, hogy a térség országainak, népeinek, tájegységeinek együttműködése, s a határon túli magyarság támogatása megfelelő súlyt kapjon a párt mindennapi tevékenységében.

3. A tagozat alakuló ülése után megküldi az MSZP elnökségének az elfogadott elvi nyilatkozatot és akciótérvet. Egyben kéri a párt vezetését, hogy a Szocialista Párt létesítsen alapítványt a közép- és kelet-európai baloldali összefogás és együttműködés támogatására, s benne a határon túli magyarsággal ápoltság kapcsolat fejlesztésére. (Esetleges elnevezés: Ady Endre Alapítvány)

C) AKCIÓTERV AZ ÚJ KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁÉRT

I. A közép- és kelet-európai baloldali pártokkal való együttműködés

1. A kapcsolattartás elvei

Az együttműködés alapvető elvi szempontja, hogyan viszonyul az adott párt programja és tevékenysége a Szocialista Internacionálé stockholmi nyilatkozatához, s milyen a politikai súlya az adott országban. A közép- és kelet-európai politikai erőkkel kialakítandó kapcsolat másik lényegi szempontja az adott pártnak a nacionalizmushoz, a nemzeti sovinizmushoz való viszonya. A harmadik elvi szempont, hogy az adott párt a válságkeresésben él-e vagy sem a számára rövid távon esetleg sikeres, de hosszú távon a modernizáció így a munkavállalók érdekeit is gátló szociális demagógiával. Az ún. utódpartokkal kapcsolatban is a fenti három szempont, s nem maga az „utódpart”-ság a meghatározó.

A két térségben összességében marginális helyzetben, szétzilálódott állapotban levő baloldal erői nem engedhetik meg maguknak a jobboldali konzervatív és liberális erők által rájuk kényszerített méricskélést az „autentikus szociáldemokrácia” követelményeiről, hiszen az itteni baloldali pártok ma még mind alakulóban, formálódóban vannak.

2. Közép-európai Baloldali Szellemi Műhely létrehozása

A Közép- és Kelet-európai Tagozat célszerűnek és hasznosnak tartaná, ha a két térség baloldali pártaival közösen szemináriumokat szerveznék a következő témákban:

- a) A nyugati együttműködés és segítségnyújtás irányai a két térség modernizációjához*
- b) Privatizáció, tulajdonos, dolgozói tulajdon e térségekben*
- c) Baloldali pártok és szakszervezetek viszonya a két térségben*
- d) Válságkezelés, modernizáció és a szociális probléma*
- e) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogérvényesítése*

3. A térség elemzésére: elemzőcsoport

A tagozat keretében indokoltnak látszik a közép- és kelet-európai baloldal helyzetét, a nyugat-európai szociáldemokrata pártoknak a két térséggel kapcsolatos álláspontját és politikáját elemző és tanulmányozó csoport létrehozása.

4. A kapcsolattartásban szakosodó személyek

A Közép- és Kelet-európai Tagozat együttműködve a pártelnökség és a parlamenti frakció szakértőivel, külső kutatók bevonásával feltérképezi a közép- és kelet-európai baloldal pozícióit, s folyamatosan nyomon követi annak alakulását. A tagozaton belül ki kell alakítani az országismeret, a nyelvtudás, és a meglévő személyes kapcsolatok alapján a figyelőhálózatot, a szakértőknek országokra, pártokra való szakosodását.

5. Európai kisebbségvédelmi egyezmény kidolgozása, illetve terjesztése

A Szocialista Párt támogatja a mellékelt „Kisebbségi jogok európai egyezményé”-nek tervezetét. Az egyezménytervezetet, e vitaanyaggal együtt, tanulmányozás, az európai sokoldalú szervezetekben – az Európa Tanácsban, a helsinki folyamatban, az Európai Közösségekben – való részleges vagy teljes hasznosítás céljából megküldi az európai szociáldemokrata, szocialista pártoknak.

6. Közép- és Kelet-európai Regionális Charta kidolgozásának kezdeményezése

A tagozatnak a két térség baloldali együttműködésében kiemelt figyelmet kell fordítania a nemzeti kérdés különböző vonatkozásaira, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogérvényesítés mechanizmusainak kidolgozására. A tagozat kezdeményezi a két térség többi baloldali ereje és a Szocialista Internacionálé irányában egy közép- és kelet-európai regionális kisebbségvédelmi charta kidolgozását:

- a két térség etnikai nyugalomához szükséges jogi normák, törvényi szabályok számba vételét;
- a rendezéshez szükséges politikai feltételek rögzítését;
- konfliktusmegelőző, kezelő mechanizmusok kidolgozását (pl. e térségek nagytekintélyű személyiségeiből vagy nyugati személyiségekből álló bizottság felállítását, amely össze-

Keletről Nyugatra Európa közepén

ütközések esetén a helyszínen tájékozódna, közvetítene, s a nemzetközi közvéleményt hitelesen informálná. E bizottsághoz panasszal lehetne fordulni, amely azonban formálisan nem bíróság, hanem közvetítő, morális-politikai nyomásgyakorló, ellenőrző fórum).

7. Szubregionális baloldali együttműködési formák és vállalkozások

A Közép- és Kelet-európai Tagozat további sajátos feladata a szubregionális együttműködési formák szociáldemokratibaloldali vonzatainak kialakítása, illetve továbbfejlesztése.

Az Alpok–Adria Munkaközösség baloldali pártjai már találkoztak, a cél ennek továbbvitele.

- Ki kellene alakítani a Hexagonale baloldali pártjainak rendszeres konzultációit, fórumait.
- A magyar–lengyel–cseh-szlovák háromoldalú együttműködés keretében baloldali fórumot kellene létrehozni (ld. a liberális fórum működését).
- Az indulóban levő Kárpátok–Tisza (Dél-Lengyelország, Nyugat-Ukrajna, Kárpátalja, Kelet-Magyarország, Erdély, Vajdaság) együttműködésbe is be kellene kapcsolódnunk: itt kezdeményezési lehetőségeink is lennének, mivel a közvélemény ezt a tájegységi kapcsolatrendszert alig ismeri.
- Részvétel a „Nemzeti identitások és nacionalizmusok a jövő Európájában” címmel az Olasz Baloldal Demokratikus Pártjának rendszeresen megrendezésre kerülő tanácskozásain.

II. A határon túli magyarokkal kapcsolatos akciók

1. Célrányos, testvérkörzeti kapcsolatépítés

A Közép- és Kelet-európai Tagozat ösztönzi a párt szervezeteit, hogy célrányosan fejlesszék együttműködésüket egy-egy határon túli megyével, körzettel, településsel. A tagozat kapcsolatot épít ki a magyarok különböző szervezeteivel.

2. Akciócsoport a munka összehangolására

A tagozat rendszeresen megvitatta és elemzi az MSZP különböző pártszervezeteinek és személyiségeinek a határokon túl élő magyarokkal kialakított kapcsolatait. Az akciócsoport összehangolja az együttműködés és a segítségnyújtás irányait.

3. A tagozat ösztönzi a kapcsolatfelvételt a Magyarországon tanuló határon túli magyar egyetemistákkal, főiskolásokkal, és segíti beilleszkedésüket. Az MSZP szegedi, pécsi, budapesti és más érintett szervezeteinek nem kis tennivalója van ezen a téren.

4. A párt nyári olvasó és közművelődési táboraiba a testvérmegyei, testvérvárosi szempontok figyelembe vételével hívjuk meg határon túli magyar fiatalokat.

5. A tagozat támogatja a debreceniek azon kezdeményezését, amely egy kollégiumba javasolja koncentrálni a különböző egyetemeken tanuló határon túli fiatalokat, ezzel is segítve beilleszkedési nehézségeik leküzdését. Ugyanakkor fontosnak tartja, hogy ez a megoldás ne párosuljon belterjességgel, izolációval.

6. A tagozat támogatja a Magyarok III. Világtalálkozójának (1992) elgondolását, egyben határozottan fellép a rendezvény pártpolitikai érdekek alapján történő kisajátítására irányuló törekvések ellen.

7. Jogi közigazgatási szellemi műhely létrehozása

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogi, közigazgatási helyzetének nemzetközi tanulmányozására, az ez irányú hazai tapasztalatok átadására a tagozaton belül jogi-közigazgatási szellemi műhely jön létre, szoros együttműködésben (akár egy szervezeti keretben) a Hazai Kisebbségi Tagozat által felállított jogi-közigazgatási műhellyel.

E szellemi műhely tanulmányozza a szomszédos országokban élő magyar népcsoportok szervezeteinek a kisebbségi jogokról alkotott elképzeléseit, átadja a párt, a tagozat e téren szerzett nemzetközi tapasztalatait. E műhely egyben tanulmányozza a kormánzatnak a határokon túli magyarokkal kapcsolatos politikáját is, s kritikai észrevételeit a pártvezetés és a parlamenti frakció tudomására hozza. A Szocialista Pártnak tájékozottnak kell lennie abban a tekintetben is, hogy a XX. században a közép- és kelet-európai baloldali pártok milyen módon foglaltak állást a nemzeti és nemzeti kisebbségi kérdésekben (területi vitákban, népcsoportok kitelepítésében). Ezért e szellemi műhely ezt is tanulmányozni fogja.

8. Kapcsolattartás a hazai egyesületekkel, társaságokkal

A Közép- és Kelet-európai Tagozat szoros kapcsolatot épít ki azokkal a magyarországi szervezetekkel, illetve szellemi műhelyekkel, amelyek elősegítik a tagozat Közép- és Kelet-Európával és a határon túli magyarsággal kapcsolatos tájékozódását. Külön figyelmet fordít a Nemzetek Háza keretében működő baráti társaságokra, amelyek a civil társadalmi diplomácia eszközeivel erősítik a térség országainak, népeinek szóértését és együttműködését.

A KISEBBSÉGI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE

Szakértői tervezet

Készítette: Szalayné Dr. Sándor Erzsébet

Preambulum

A Szerződő Felek,

tekintettel arra, hogy az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-én kelt 217 (III) sz. határozatában nyilvánította, hogy nem közömbös számára a kisebbségek sorsa;

tekintetbe véve a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (1966) 27. cikkét, mely szerint „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbséghez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják, s gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják”;

figyelembe véve a népiirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. december 9-én kelt egyezmény II. cikkét, amely a „valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport” ellen irányuló népiirtást nemzetközi jogba ütköző bűncselekménynek minősíti;

tekintettel a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló 1965. évi nemzetközi egyezmény I. cikkére, amelyben a faji megkülönböztetés kifejezés „minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás”;

figyelembe véve az európai régióknak a Helsinki Záróokmányból és az utóalálkozó dokumentumaiból kiolvasható egyre szélesebb körű hajlandóságát a kisebbségek nemzetközi jogi védelmére; továbbá

annak tudatában, hogy egy hatékony kisebbségvédelem elsősorban a demokratikus, társadalmi, kulturális és politikai fejlődéstől függ, és hogy az államok közti barátság és együttműködés kialakulásához és megerősödéséhez vezet;

elismerve, hogy a kisebbségek – a törvények keretei között – kulturális, társadalmi és gazdasági érdekeik védelmében önálló, jogi személyiséggel bíró szervezeteket hozhatnak létre,

elhatározták egy olyan intézményrendszer kidolgozását, amely a nemzeti (etnikai) kisebbségek érdekeit védi, és amelyet a Szerződő Felek kiegészíthetnek, továbbfejleszthetnek azzal a céllal, hogy a külső és belső béke az ENSZ Alapokmányával összhangban a jövőben biztosítható, ezért a következő cikkekben állapodtak meg:

I. RÉSZ

Általános rendelkezések

1. cikk

(1/A) Jelen Egyezmény értelmében kisebbség minden olyan csoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, nincs vezető helyzetben, tagjai a lakosság többi részétől nemzeti (etnikai) sajátosságaikban különböznek, és olyan összetartozástudatról tesznek bizonyosságot, amely saját kultúrájuk, hagyományaik és nyelvük megőrzésére irányul.

B) Jelen Egyezmény értelmében kisebbség minden olyan csoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, nincs vezető helyzetben, tagjai a lakosság többi részétől nemzeti (etnikai), nyelvi vagy vallási sajátosságaikban különböznek, és olyan összetartozástudatról tesznek bizonyosságot, amely saját kultúrájuk, hagyományaik és nyelvük megőrzésére irányul.

(2) A Szerződő Felek elismerik, hogy területükön az (1) bekezdésben felsorolt ismérveknek megfelelő kisebbség létezik(nek), és hogy természetes személyek jogosultak ilyen csoportokhoz tartozni, illetve csatlakozni. Az Egyezményhez csatolt 1. sz. melléklet tartalmazza a Szerződő Felek által a jelen Egyezmény hatálya alá vont kisebbségek felsorolását.

(3) A Szerződő Felek a jelen Egyezményhez csatolt 2. sz. mellékletben felsorolják azokat az egészben vagy részben kisebbségek által lakott közigazgatási/területi egységeket, amelyek a jelen Egyezmény hatálya alá tartoznak.

(4) A (2) és (3) bekezdésben foglalt kötelezettségek nem zárják ki olyan államok c. csatlakozását az egyezményhez, amelyek kifejezetten nem jelölnék meg kisebbségeket, illetve közigazgatási egységeket az 1. és 2. sz. mellékletekben.

2. cikk

(1) Minden nemzeti (etnikai) kisebbségnek (továbbiakban: kisebbség) elidegeníthetetlen joga, hogy őt nemzeti (etnikai) közösségnek tekintsék; mint közösségnek elidegeníthetetlen joga van a fennmaradásra, és tagjainak arra, hogy ezt szervezett formában, egyesület, mozgalom alakjában kifejezzék.

(2/A) A Szerződő Felek társadalmi, gazdasági, kulturális és egyéb területen megfelelő és hatékony intézkedésekkel biztosítják kisebbségeik 34

és azok tagjai számára az emberi jogok és alapvető szabadságok kiemelt és teljes élvezetét.

3/A cikk

(1) A Szerződő Felek elismerik, hogy a jelen Egyezményben foglalt rendelkezések alap törvény természetével bírnak, és velük ellentétes jogszabályi rendelkezések nem alkalmazhatók.

Keletről Nyugatra Európa közepén

(2) A Szerződő Felek kötelezik magukat az Egyezmény rendelkezéseivel ellentétes jogszabályaik hatályon kívül helyezésére, illetve szükséges mértékű módosításukra vagy kiegészítésükre.

3/B cikk

A Szerződő Felek elismerik, hogy a jelen Egyezményben foglalt rendelkezések alaptörvény természetével bírnak, és velük ellentétes jogszabályi rendelkezések nem alkalmazhatók, illetve kötelezik magukat, hogy hatályos jogszabályaikat a szükséges mértékben módosítják vagy kiegészítik.

4. cikk

(1/A) A Szerződő felek nem követnek, nem ösztönöznek és nem támogatnak olyan politikát, amely a kisebbséghez tartozók asszimilációját célozza. Egyetlen embertől sem tagadható meg az a jog, hogy valamely nemzethez vagy nemzetiséghez tartozónak vallja magát.

(1/B) A Szerződő Felek nem követnek, nem ösztönöznek és nem támogatnak olyan politikát, amely a kisebbségek asszimilációját célozza. Egyetlen embertől sem tagadható meg az a jog, hogy valamely nemzethez vagy nemzetiséghez tartozónak vallja magát.

(2/A) A Szerződő Felek nem követnek, nem ösztönöznek és nem támogatnak olyan politikát, mely részben vagy egészben kisebbségek által lakott területek etnikai viszonyainak megváltoztatására irányul vagy azt eredményezi.

(2/B) A Szerződő Felek nem követnek, nem ösztönöznek és nem támogatnak olyan politikát, mely részben vagy egészben kisebbségek által lakott települések etnikai viszonyainak megváltoztatására irányul, azt eredményezi, ezzel a (Jelen Egyezményben foglalt) kisebbségi jogok gyakorlását akadályozva.

5. cikk

A Szerződő Felek a közigazgatási egységek határainak megvonása, területfejlesztési és ipartelepítési tervek kidolgozása során kötelesek a kisebbségek által lakott területek kapcsolatait, gazdasági érdekeit és a kialakult hagyományokat kellő figyelemben részesíteni.

6. cikk

(1/A) A Szerződő Felek nemzeti kisebbségeihez tartozó személyek kötelesek az állam törvényeiből és törvényes szabályaiból adódó kötelezettségeiket jóhiszeműen teljesíteni, és az állam iránt lojális magatartást tanúsítani.

(1/B) A Szerződő Felek nemzeti kisebbségeihez tartozó személyek kötelesek az állam törvényeiből és törvényes szabályaiból adódó kötelezettségeiket jóhiszeműen teljesíteni.

(2/A) Nem tekinthető illojális magatartásnak, ha a kisebbséghez tartozó személyek, egyesületeik, vagy szervezeteik kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük, családi kapcsolataik

megőrzése, fejlesztése érdekében valamely Szerződő Fél területén élő személyekkel, ott törvényesen működő egyesületekkel, szervezetekkel tartanak fenn kapcsolatot.

(2/B) Nem tekinthető illojális magatartásnak, ha a kisebbséghez tartozó személyek, egyesületeik vagy szervezeteik kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük, családi kapcsolataik megőrzése, fejlesztése érdekében anyanemzetük államában élő személyekkel, ott törvényesen működő egyesületekkel, szervezetekkel tartanak fenn kapcsolatot.

II. RÉSZ

Nyelvhasználat és kultúra

7. cikk

(1) Az Egyezmény 1. sz. mellékletében felsorolt nemzeti kisebbségek minden tagja jogosult anyanyelvének szabad használatára a köz és a magánélet minden területén.

(2/A) A Szerződő Felek és az Egyezmény 2. sz. mellékletében felsorolt közigazgatási egységek területén az állam hivatalos (többségi) nyelvével egyenrangúnak ismerik el a kisebbség nyelvét.

(2/B) A Szerződő Felek az Egyezmény 2. sz. mellékletében felsorolt és külön kijelölt közigazgatási egységek területén az állam hivatalos (többségi) nyelvével egyenrangúnak ismerik el a kisebbség nyelvét.

(3) A helységneveket a kisebbségi nyelven használt formájukban is megjelölik, a hivatalos feliratok kétnyelvűek, a törvényeket és helyhatósági rendeleteket a kisebbség nyelvén is közzéteszik.

(4/A) A kisebbséghez tartozók a hatóságokkal való érintkezésük alkalmával és a bírósági eljárás során anyanyelvüket használhatják, kisebbségi nyelven kérelmeket nyújthatnak be, a kisebbségi nyelven készült magánokiratok érvényeseknek tekintendők.

(4/B) A kisebbséghez tartozók a hatóságokkal való érintkezésük alkalmával és a bírósági eljárás során anyanyelvüket használhatják – költségtérítési kötelezettség nélkül, kisebbségi nyelven kérelmeket nyújthatnak be, a kisebbségi nyelven készült magánokiratok érvényeseknek tekintendők.

8. cikk

(1) Az Egyezmény 1. sz. mellékletében felsorolt kisebbségekhez tartozóknak joguk van arra, hogy anyanyelvükön életkoruknak megfelelő és a többséghez tartozókéval azonos értékű (szintű) oktatásban részesüljenek.

(2) A Szerződő Felek az Egyezmény 2. sz. mellékletében felsorolt közigazgatási egységek területén rendszeres, kisebbségi nyelvű elemi és középfokú oktatást nyújtanak,

a) ennek érdekében biztosítják a kisebbségi nyelvű oktatási intézmények fenntartását és működését, illetve ilyeneket szerveznek és működtetnek olyan arányban, mint amilyenek a többségi nyelvű oktatási intézmények az e nyelvet beszélő lakosság számához viszonyítva léteznek és működnek;

Keletről Nyugatra Európa közepén

b/A) ahol az előző (2/a) pont alkalmazása a kisebbség csekély száma miatt nem indokolt, kisebbségi nyelven folyó elemi és középiskolai oktatást nyújtanak a többségi nyelvű tanintézetekben szervezett párhuzamos osztályok révén, ha egy évfolyamon legalább tizenöt tanuló, illetve szülője kéri;

b/B) ahol az előző (2/a) pont alkalmazása a kisebbség csekély száma vagy az adott nyelv helyzete miatt nem indokolt, kisebbségi nyelven folyó elemi és középiskolai oktatást nyújtanak a többségi nyelvű tanintézetekben szervezett párhuzamos osztályok révén, ha egy évfolyamon legalább tizenöt tanuló, illetve szülője kéri;

c) ahol az előző (2/b) pont alkalmazása nem indokolt a kisebbség csekély száma miatt, biztosítják a kisebbségi nyelv mint tantárgy oktatását, ha egy évfolyamon legalább öt (3) tanuló vagy szülője kéri.

(3/a) A Szerződő Felek az Egyezmény 2. sz. mellékletében felsorolt közigazgatási egységek területén kisebbségi nyelvű egyetemi vagy főiskolai oktatást nyújtanak ilyen nyelvű egyetemeken vagy főiskolákon;

b/A) ha az előző (3/a) pont alkalmazása a kisebbség csekély száma miatt nem indokolt, biztosítják a kisebbségi nyelven folyó egyetemi vagy főiskolai oktatást a többségi nyelvű tanintézetekben párhuzamos (fakultatív) előadások szervezésével;

b/B) ha az előző (3/a) pont alkalmazása a kisebbség csekély száma vagy az adott nyelv helyzete miatt nem indokolt, biztosítják a kisebbségi nyelven folyó egyetemi vagy főiskolai oktatást és a többségi nyelvű egyetemi vagy főiskolai oktatást a többségi nyelvű tanintézetekben párhuzamos (fakultatív) előadások szervezésével;

c) ha az előző (3/b) pont alkalmazását a kisebbség csekély száma nem indokolja, biztosítják a kisebbségi nyelv mint egyetemi vagy főiskolai tárgy oktatását.

9. cikk

A Szerződő Felek megfelelő intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy:

a) a kisebbségi nyelven folyó oktatásban a kisebbség története és kultúrája, mint az európai örökség része, tantárgyként szerepeljen;

b) az általuk elfogadott 8. cikk végrehajtásához szükséges tanárok alap és továbbképzése, valamint a nélkülözhetetlen anyagi és pénzügyi segítség biztosítva legyen;

c) a kisebbségi nyelven nyújtott közoktatás során kiállított oklevelek és bizonyítványok az állam többségi nyelvén nyújtott oktatás során kiállított megfelelő szintű oklevelekkel és bizonyítványokkal egyenrangúak legyenek.

10. cikk

(1/A) A Szerződő Felek lehetővé teszik, hogy a területükön élő kisebbség tagjai tanulmányaikat a másik Szerződő Fél felsőoktatási intézményeiben megállapított számban és feltételek mellett végezzék.

(1/B) A Szerződő Felek lehetővé teszik, hogy a területükön élő kisebbség tagjai tanulmányaikat a Szerződő Felek által kölcsönösen elfogadott felsőoktatási intézményekben megálapított számban és feltételek mellett végezzék.

(2) Az egymás felsőoktatási intézményeiben kiállított oklevelek és bizonyítványok érvényességét kölcsönösen elismerik.

11. cikk

A kisebbségekhez tartozók, (egyesületeik, szervezeteik) jogosultak saját anyanyelvű oktatást nyújtó intézmények létrehozására és fenntartására az állam oktatásügyi törvényeivel és egyéb vonatkozó szabályaival összhangban. Ezek anyagi és személyi feltételeinek biztosításáról gondoskodniuk kell.

12. cikk

(1) A kisebbségnek (a kisebbséghez tartozó személyeknek, valamint az általuk alapított egyesületeknek és szervezeteknek) joga (joguk) van (38) kulturális javait (javaikat) megőrző, ápoló és fejlesztő intézmények (levéltárak, múzeumok, könyvtárak, színházak, kiadók stb) létesítésére és fenntartására.

(2/A) A Szerződő Felek az állam központi és helyi jövedelmeiből méltányos – az adott kisebbség számarányának megfelelő – részt kötelesek biztosítani az (1) bekezdésben megjelölt intézmények fenntartása és működtetése számára.

(2/B) A Szerződő Felek az állam központi és helyi jövedelmeiből méltányos – az esélyegyenlőség és az ésszerű igények által megkívánt mértékű – részt kötelesek biztosítani az (1) bekezdésben megjelölt intézmények fenntartása és működtetése számára.

13. cikk

(1) A kisebbségeknek (a kisebbségekhez tartozó személyeknek, egyesületeknek, szervezeteknek) joguk van anyanyelvükön napi és időszakos kiadványok megjelentetésére a hatályos sajtótörvények rendelkezéseinek tiszteletben tartásával.

(2) A Szerződő Felek biztosítják, hogy az 1. sz. mellékletben felsorolt kisebbségek részére anyanyelvükön méltányosan megállapított adásidőben hetente (naponta?) rádió és televízióműsorokat sugározzanak, amelyeket a kisebbségek képviselőinek részvételével és közreműködésével állítanak össze.

(3) A Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az egymás országaiban sugárzott rádió és televízióműsorok vételét nem akadályozzák – sőt, amennyiben szükséges és amennyire lehetséges – megkönnyítik vételüket.

Keletről Nyugatra Európa közepén

14. cikk

A kisebbség tagjainak joguk van családi és utóneveiket az anyanyelvüknek megfelelő írásmód szerint használni. Az anyakönyvi kivonatokat és a hivatalos igazolványokat ennek megfelelően kell kiállítani, illetve kívánságra megváltoztatni.

15. cikk

A Szerződő Felek vállalják, hogy biztosítják a kisebbségek egyházainak, felekezeteinek működését, és elősegítik, hogy ezek a kisebbséghez tartozó személyek lelki gondozását, vallásos, hitbeli és kulturális hagyományait ápolják.

16. cikk

A Szerződő Felek a kisebbséghez tartozóknak biztosítják:

a) a gazdasági életben való, mindenfajta hátrányos megkülönböztetés nélküli egyenlő és teljes részvételt;

b) a szociális juttatásokban való megkülönböztetés nélküli részesedést;

c/A) a jelen Egyezményhez csatolt 2. sz. mellékletben felsorolt közigazgatási egységek területén levő bármely állás betöltésénél az elsőbbséget azok számára, akik az ott honos kisebbség nyelvét szóban és írásban megfelelően bírják, valamint elsőbbséget az ott korábban állandó lakással bíróknak a közigazgatási egység határain kívülről érkezőkkel szemben;

c/B) a jelen Egyezményhez csatolt 2. sz. mellékletben felsorolt közigazgatási egységek területén levő bármely állás betöltésénél az elsőbbséget a kisebbségek tagjai és azok számára, akik az ott honos kisebbség nyelvét szóban és írásban megfelelően bírják, valamint elsőbbséget az ott korábban állandó lakással bíróknak a közigazgatási egység határain kívülről érkezőkkel szemben.

III. RÉSZ

Garanciák, eljárásjogi kérdések

17. cikk

(1) A Szerződő Felek megfelelő jogalkotás útján késedelem nélkül biztosítják a jelen Egyezmény által a nemzeti (etnikai) kisebbség (e kisebbségekhez tartozó személyek, egyesületeik, szervezeteik) számára nyújtott jogok sérelme esetén a bírói jogorvoslat igénybevétele.

(2) A belső jogorvoslati lehetőségek kimerítése esetén – amennyiben az (1) bekezdésben megjelöltek panasza nem nyerne megnyugtató megoldást – petícióval fordulhatnak a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához csatolt Fakultatív Jegyzőkönyv értelmében az Emberi Jogok Bizottságához.

(3) A Szerződő Felek csatlakoznak a fenti jegyzőkönyvhöz és kijelentik, hogy az Emberi Jogok Bizottságának állásfoglalásait mindenkor kellő figyelemben részesítik.

18. cikk

A jelen Egyezmény értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban felmerülő bármely jogvita tekintetében a Szerződő Felek elismerik a Nemzetközi Bíróság joghatóságát. Ha az ilyen jogvitát közvetlen tárgyalások útján három hónapon belül nem sikerül rendezni, bármely vitában álló fél keresettel a Nemzetközi Bírósághoz fordulhat.

19. cikk

(1) Az Egyezményt ratifikálni kell. A ratifikációs okmányokat az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál kell letétbe helyezni.

(2) Az Egyezményhez Európa bármely állama csatlakozhat.

(3) Az Egyezményhez való csatlakozás a csatlakozási okmányoknak az Egyesült Nemzetek főtitkáránál való letétbe helyezésével történik.

(4) Az Egyezmény a második ratifikációs vagy csatlakozási okmánynak az Egyesült Nemzetek főtitkáránál történt letétbe helyezését követő három hónap elteltével lép hatályba.

20. cikk

Az Egyezményt, amelynek angol, francia, orosz és spanyol szövege egyaránt hiteles, az Egyesült Nemzetek levéltárába kell elhelyezni. (aláírások)

INDOKLÁS

A preambulumhoz.

Javaslatom preambulumból kiderül, hogy nemzetközi kötelezettségeket tartalmazó egyezmény tervezetéről van szó, amely azonban nem hagyja figyelmen kívül, sőt idézi azoknak a hatályos nemzetközi egyezményeknek konkrétan a kisebbségekre vonatkozó részeit, amelyek a nemzetközi jog 1945 utáni fejlődésébe ágyazva szinte kikerülhetetlenül elvezetnek a kisebbségek speciális – esetünkben regionális – nemzetközi jogi szabályozásához. Ennek során először is hivatkozni kell az ENSZ 1948as határozatára, amely szerint nem közbűs az ENSZ számára a kisebbségek sorsa. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikkét természetesen idézni kell, mert hiányosságainak felismerése mellett, ez volt az első nemzetközi kötelezettségvállalás a Második világháború után, amelyben közvetlenül a kisebbségek védelme volt a tét. Utalni kell a genocídiumegyezményre – azzal együtt, hogy a kulturális népirtás tilalmát az egyezmény sajnos explicit módon nem foglalja magába. Szólni kell a népirtásról, mint nemzetközi bűncselekményről, figyelemztetésként a diktatúrára törekvő nemzetállamok politikájának eredményére. Hasonló célt szolgál az az 1965. évi faji diszkrimináció elleni egyezmény megfelelő részének idézése.

Az egyezménytervezet preambulumának eredeti (1988.) szövegéhez képest szükségesnek tartom a Helsinki Záróokmányban és az utóalálkozók dokumentumaiban foglalt kisebbségvédelmi célú vállalások megemlítését is.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Az egyezménytervezet preambulumaának következő pontja hitet tesz amellett, hogy valódi kisebbségvédelemre csak a demokrácia keretei között van mód. Az államok közti barátság és együttműködés, valamint a hatékony kisebbségvédelem közti összefüggés elismerése mellett az egyezménytervezet azt állítja, hogy a hatékony kisebbségvédelem az, amely az államok közti barátsághoz és együttműködéshez elvezet, nem pedig fordítva. A cél és az eszköz felcserélésének igen káros következményei lehetnek. Különösen igaz ez olyan államok esetében, ahol a kisebbség területi állama és az anyanemzet állama közötti kapcsolatról van szó. Ahol nincs hatékony kisebbségvédelem, ott nincs valódi barátság és nincs valódi együttműködés. Románia és Magyarország közelmúltbeli viszonya ezt mutatja, de ezt igazolja Bulgária és Törökország, Görögország és Törökország, korábban Ausztria és Olaszország viszonya. A példák sora folytatható lenne, nem európai szintén is.

Az egyezménytervezet preambulumaának utolsó előtti megfontolásában helyet kap a kisebbségek kollektív jogainak elismerése: önálló jogi személyiséggel bíró szervezetek létrehozásának formájában.

Minden olyan jog, amit nem a kisebbségeknek mint közösségeknek nyújtanak, szép és dicséretes, és az egyén épülését szolgálhatja, de a kisebbség fennmaradásához nem elég.

Az utolsó pont azt a vezérelvet említi, amely köré az egész 1945 utáni nemzetközi jogi fejlődés szerveződött, és amelyet az egyezménytervezet a maga intézményrendszerével erősíteni kíván, és ez a béke.

Az 1. cikkhez.

Az (1/A) bekezdésben javasolt definíció lényeges elemeiben (számszerű kisebbség, vezető hatalom hiánya, eltérő sajátosságok és összetartozástudat) megegyezik a már idézett Capotorti-tanulmányban javasolt meghatározással. Nem törekedtem arra, hogy a kisebbségfogalom körüli parttalan, évtizedek óta húzódo vitát megoldjam vagy lezárjam, csupán az egyezmény személyi hatályát kívántam rögzíteni Európa határain belül, a (2) bekezdés második mondatával együtt. A kisebbség létét elismerő megfogalmazás felvétele a tágabb értelemben vett kisebbségfogalomba nem mond ellent annak, hogy a kisebbségek léte nem jog, hanem ténykérdés. Éppen ezért lényeges, hogy bármiféle definíció alapjául szolgáljon. A helsinki folyamat részét képező bécsi utótalálkozón benyújtott jugoszláv javaslat például – amelyhez Magyarország is csatlakozott – így fogalmaz: „The participating States Confirm that national minorities have the right to existence”.

Az (1B) változat bővebben vonja meg az egyezmény által védhető kisebbségek körét: nyelvi és vallási sajátosságokat is figyelembe vesz. A (2) bekezdés első mondat második fordulata a kisebbséghez tartozás szubjektív mozzanatát tartalmazza, és nézetem szerint benne rejlik a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadságának biztosításában, az ehhez kapcsolódó minden konzekvenciával együtt. A (3) bekezdés a szerződő felek szándéka szerint alakuló területi hatályt rögzíti, lehetőséget adva arra, hogy meghatározott közigazgatási egységekre – ahol például a kisebbség elhanyagolható számaránya miatt nem indokolt – az egyez-

mény ne terjedjen ki. A (4) bekezdés lehetőséget ad arra, hogy olyan államok is részesei lehessenek az Egyezménynek, amelyeknek nincsenek kisebbségei, illetve amelyek nem óhajtják kisebbségeiket kifejezetten elismerni.

A 2. cikkhez.

Az (1) bekezdés elismeri a kisebbségek kollektív jogait: a nyelv, a kultúra, a vallás, a hagyományos közösség által létrehozott értékek, megőrzésük, gyakorlásuk biztosítása csak kollektív jogokkal lehetséges. A (2/A) bekezdés szerint a diszkrimináció tilalmát és a tényleges egyenlőséget összhangba kell hozni a kisebbségek valódi védelme érdekében. Ha a (2/A) bekezdés nem fejezi ki elég értősen a kisebbségek védelméhez szükséges pozitív diszkrimináció kötelezettségét, akkor próbálkozni lehet a (2B) változat hangsúlyosabb kifejezésével: „... kiemelt és teljes élvezetét”.

A 3. cikkhez.

E cikk tartalmának megvalósulása során elérendő minimális cél megegyezik a nemzetközi szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény (1969) 27. cikkének első mondatával: „Egyik fél sem hivatkozhat belső jogának rendelkezéseire annak igazolásául, hogy elmulasztotta a szerződést teljesíteni.” Az egyezmény tervezet megfogalmazása során azonban nem szabad ilyen defenzív magatartást tanúsítani: a speciális, pozitív kisebbségvédelem megköveteli a vállalt kötelezettségek alaptörvényi jellegét.

A 4. cikkhez.

Felismerve, hogy a kisebbségek mesterséges vagy erőszakos asszimilációjával szembeni ellenkezés és ellenérzés nem új keletű, a szerződő államok kötelezettségévé teszi az ilyen politikától való tartózkodást. A kisebbségvédelemről vallott felfogások már a két világháború közti időben is sok vitára adtak okot. A 20. század végén az asszimiláció és az identitás megőrzésének dilemmája számunkra nem lehet kétséges kimenetelű. Az (1) bekezdés második mondatához a következő magyarázat kívánkozik: miután a kisebbséghez tartozás az egyén szabad akaratán múlik, számolnunk kell azzal is, hogy az egyébként születésénél fogva kisebbséghez tartozó személy a jövőben a többséghez tartozónak vallja magát. A természetes asszimiláció elfogadott, történelmi folyamat. A (2) bekezdés az asszimilációhoz vezető olyan politikát tiltja, amely a kisebbségek lakta történelmi területek etnikai viszonyait megváltoztatja például más nemzetiségűek (főként az államnemzet tagjainak) szándékos betelepítésével, vagy olyan foglalkoztatás és oktatáspolitikai gyakorlással, amelynek eredményeként a kisebbségek tagjai (főként értelmiségiek) kénytelenek szülőföldjükről az ország más területeire elvándorolni.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Az 5. cikkhez.

Az 5. cikk az előbbi 4. cikk (2) bekezdésének gondolatmenetét folytatja a területfejlesztés és ipartelepítés (gazdaság) kérdésében. Rendelkezéseinek szükségességét a történelem és a közelmúlt tényei igazolják.

A 6. cikkhez

A 6. cikk – lojalitás – értelmezésével, indoklásával itt nem foglalkozom, csupán visszatálok az e tanulmány II/1. című fejezetében leírt nézetemre.

A 7. cikkhez.

A 7. cikk a nyelvhasználat kérdésében kíván egy lehetséges megoldást bemutatni annak tudatában, hogy a kisebbségi nyelv használatának mint az egyik legértékesebb közösségi ismérvnek a szabályozása létfontosságú, az volt már az első világháborút lezáró békeszerződésekben is. Ma több európai állam alkotmánya szűkebb vagy bővebb körben lehetővé, illetve kötelezővé teszi pl. a törvények és rendeletek kisebbségi nyelven való közzétételét. A belső jogi szabályozás azonban, ahogyan azt korábban már kifejtettem, megfelelő nemzetközi jogi kötelezettségvállalás nélkül – sajnos – nem garancia.

A 8. cikkhez.

A 8. cikk minimális és maximális célkitűzési módszer segítségével egy lehetséges megoldási módot javasol a kisebbségek nyelvén zajló oktatás felépítésére. A mintát a regionális vagy kisebbségi nyelvek Európai Chartájának tervezete szolgáltatta.

A 9. cikkhez.

A kisebbség történelmének és kultúrájának mint az európai örökség részének expressis verbis említése a 9. cikkben szintén létfontosságú, hiszen az elmúlt évtizedekben is volt példa arra, hogy a kisebbségek nem tanulhatták saját nemzetük történelmét, irodalmát. A b, és c, pontok garanciát kívánnak nyújtani, logikusan levezethetők az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni tilalomból, és a szerződő államok vállalt kötelezettségéből, amellyel a kisebbségi nyelvű oktatást egyáltalán lehetővé teszik.

A 10. cikkhez.

A Helsinki Záróokmány IV. kosarában, az oktatásügy területén folytatandó együttműködés és cserék során az államok – többek között – azt is kinyilvánították, hogy „...elősegítik, hogy a diákok, oktatók és tudósok egyik résztvevő államból a másikba utazhassanak tanulás, oktatás és tudományos kutatás céljából...” – ennek érdekében két, illetve többoldalú egyezményeket kötnek. Ennek a javaslatnak a szellemében fogalmaztam meg a 10. cikket.

A 11. cikkhez.

Az 1960. évi UNESCO-egyezmény 5. cikkének c. pontja („el kell ismerni a nemzeti kisebbségek tagjainak jogát saját oktatási tevékenység folytatására, beleértve iskolák fenntartását is”) alapozza meg az általam javasolt 11. cikket. Személyi és anyagi jellegű fedezetről ez esetben természetesen magának a kisebbségnek kell gondoskodnia.

A 12. és 13. cikkhez

A 12. (kulturális intézmények) és 13. (sajtó, televízió, rádió) cikk teljessé teszi a kultúra és oktatás terén biztosítandó kisebbségi jogokat.

A 14. cikkhez.

A névhasználat alapvető szabályait tartalmazza.

A 15. cikkhez.

E cikk annak tudatában fogalmazódott meg, hogy sokszor és sok helyen az egyház és képviselői pótolják a kultúra terén hiányzó ismereteket, és tartották össze az egyes kisebbségeket, létüket és működésüket ezért is garantálni kell.

A 16–20. cikkekhez.

A gazdasági életben való részvétel, a szociális juttatásokból való részesedés ugyanúgy jogos sajátja a kisebbségnek (jogi személy!) és minden tagjának, mint az állam bármely más állampolgárának. A 16. cikk c) pontja további védelmet kíván nyújtani a történelmileg kialakult etnikai régióknak, viszonyoknak.

Az egyezmény tervezet operatív részének végére érve néhány szót kell szólni az eljárási kérdésekről. Elképzelésem szerint az egyezménnyel kapcsolatos viták jogorvoslati rendje háromfázisú lenne: belső, államokon belüli jogorvoslat (a szóban forgó állam mindenkor jogorvoslati lehetőségeivel); ennek reménytelensége esetén a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezség Okmányának (1966.) Fakultatív Jegyzőkönyve értelmében az Emberi Jogok Bizottságának állásfoglalása; végső esetben pedig a Nemzetközi Bíróság. Ez utóbbi szerv joghatóságának elfogadása nem általános, de a nemzetközi jog egészének felértékelődése és a konszolidált nemzetközi közhangulat elvezethetnek szélesebb körű elismeréséig.

Vitatható az a döntésem, amellyel ezt az egyezmény tervezetet a fent említett 1966-os egyezség okmány petíciós rendjébe kapcsolom. Amikor a tervezetet 1988 nyaránőszén megfogalmaztam, ez látszott célszerűbbnek. 1990 januárjában azonban a korábbinál több eséllyel kecsegtet valamely európai szervezet keretén belüli elhelyezése – hogy melyik lenne erre leginkább alkalmas, ez, véleményem szerint politikai döntés függvénye. Mint ahogy egy új, önálló, európai szintű kisebbségvédelmi intézmény léte is politikai elhatározás kérdése.